

Cercetările arheologice de la Năeni-Zănoaga (jud. Buzău)

Campaniile 1982–1986, 1988–1993 și 1996

ION MOTZOI-CHICIDEANU și MONICA ȘANDOR-CHICIDEANU

Complexul arheologic *Năeni-Zănoaga* se află pe teritoriul comunei Năeni, județul Buzău. Cele mai apropiate localități sunt satele Proșca-Vârful Cătușu, la circa 1,5 km spre est și Tufe, la aceeași distanță către sud, ambele localități aparținând comunei Năeni. Către nord, în josul văii înguste a pârâului Zănoaga, la circa 2 km, se află satul Glod, comuna Lapoș, județul Prahova (fig. 1)¹.

În cursul anilor 1968–1969, cu prilejul unor sondaje efectuate pentru studierea depozitelor de calcar exploatabil, Coman Apostol, responsabilul carierei de calcar din satul Fântânele, comuna Năeni, a descoperit la suprafață o serie de materiale arheologice pe care le-a predat Muzeului Județean Buzău. În 1970, locul a fost vizitat de către Vasile Drâmbocianu de la muzeul buzoian, care a adunat și alte materiale, identificând cu această ocazie mai multe puncte, constituind împreună o stațiune din epoca bronzului, aparținând culturii Monteoru, fazele lc4 –II².

¹ Raportul de față intenționează să prezinte doar principalele elemente ale cercetării arheologice de la *Zănoaga*. Cercetările sunt în curs, multe dintre problemele ivite în cursul săpăturilor nefiind încă finalizate, în vreme ce altele, în studiu, sunt în curs de redactare. O prezentare mai completă a materialului este, de altfel, îngreunată și de cantitatea mare a acestuia, în curs de prelucrare la Muzeul Județean Buzău.

² Stațiunea a fost menționată prima oară de A. Oancea, CA, 2, 1976, p. 226, nr. 11, apoi de către V. Drâmbocianu, *Cultura Monteoru. Străvechi atestat de civilizație traco-getică*, pliant, Buzău, 1978. O primă descriere succintă, dar corectă, cu material ceramic ilustrat, la A. Vulpe.

Drâmbocianu, SCIIVA, 32, 1981, 2, p. 22, fig. 13–14. O ultimă mențiune și la Eugenia Zaharia, în M. Petrescu-Dîmbovița (red.), *Comori ale epocii bronzului*, București, 1995, p. 190.

Stațiunea din punctul *Zănoaga* reprezintă de fapt un vast complex constituit din mai multe zone de locuire, din care, prin primele cercetări de suprafață, au fost identificate cinci, ulterior mai adăugându-se și altele. Prima dintre acestea, denumită convențional *Cetățuia 1*, se găsește pe un platou al crestei stâncoase Zănoaga, la o altitudine absolută de 550 m. Având în plan o formă aproximativ elipsoidală, cu axul lung dispus E–V, platoul este înconjurat din toate părțile de pante abrupte, dintre care cea de sud este cea mai accentuată, coborând de-a dreptul vertical pe o diferență de nivel de circa 7–10 m. Accesul pe platoul *Cetățuiei 1* se poate face doar printr-o porțiune îngustă de la capătul apusean. Situată pe un promontoriu desprins spre nord din culmea Zănoaga, cu 50 m mai jos, pe un platou, de formă neregulată, și de asemenea înconjurată de pante abrupte spre est, nord și vest, se găsește o altă zonă de locuire care a căpătat denumirea convențională *Cetățuia 2*. Către sud se face legătura cu restul culmii calcaroase prin șaua Zănoaga. Pe pantele mai dulci de la nord-est de *Cetățuia 1*, până către liziera pădurii Glizea se află o altă zonă de locuire, destul de întinsă, denumită *Așezarea 3*. La picioarele abruptului dinspre sud al primei zone de locuire se întinde o pantă mai puțin înclinată pe care se găsesc la suprafață sau, mai ales în mușuroaiele de cârțițe, oase de animale și cioburi monteorene, zona respectivă primind denumirea de *Așezarea 4*. Dincolo de șaua Zănoaga, pe un alt platou, de formă aproximativ circulară și mărginit de pante abrupte către nord și sud, se găsește *Așezarea 5* cu ceva mai puțin material arheologic la suprafață. În cursul cercetărilor de suprafață care au fost efectuate

în paralel cu săpăturile arheologice, au mai fost identificate o zonă de locuire, sporadică, pe vârful Zănoaga, ca și o alta, cu foarte mult material aparținând etapelor de început și de mijloc ale culturii Monteoru, pe panta de răsărit a acestuia (fig. 2).

Culmea stâncoasă Zănoaga face parte dintr-o prelungire către apus a masivului deluros Istrița, de care este despărțită, în dreptul localității Vispești, comuna Breaza, prin Șaua Poponeci sau a Vispeștilor. Primul segment al acestei prelungiri îl reprezintă culmea Colarea³, care domină satele Fântânele și Vârf, apoi, după Șaua Năenarilor, urmează

culmea Greabănu, tăiată de o trecere în peretele stâncos numită de localnici Cheia Mare, în sfârșit, după o altă trecere numită Cheia Mică, se întinde ultimul segment reprezentat prin culmea Zănoaga. Punctul de maximă altitudine se află pe Greabănu, la 650 m. Către sud, prin câteva trepte succesive de dealuri rotunjite, se ajunge în câmpia Bărăganului, în dreptul localității Săhăteni, la circa 6 km în linie dreaptă. Către nord, culmea coboară ceva mai abrupt în valea Nișcovului, ultimul afluent de pe dreapta al Buzăului, înainte de ieșirea acestuia în câmpie. Ambele versante au fost acoperite de păduri întinse

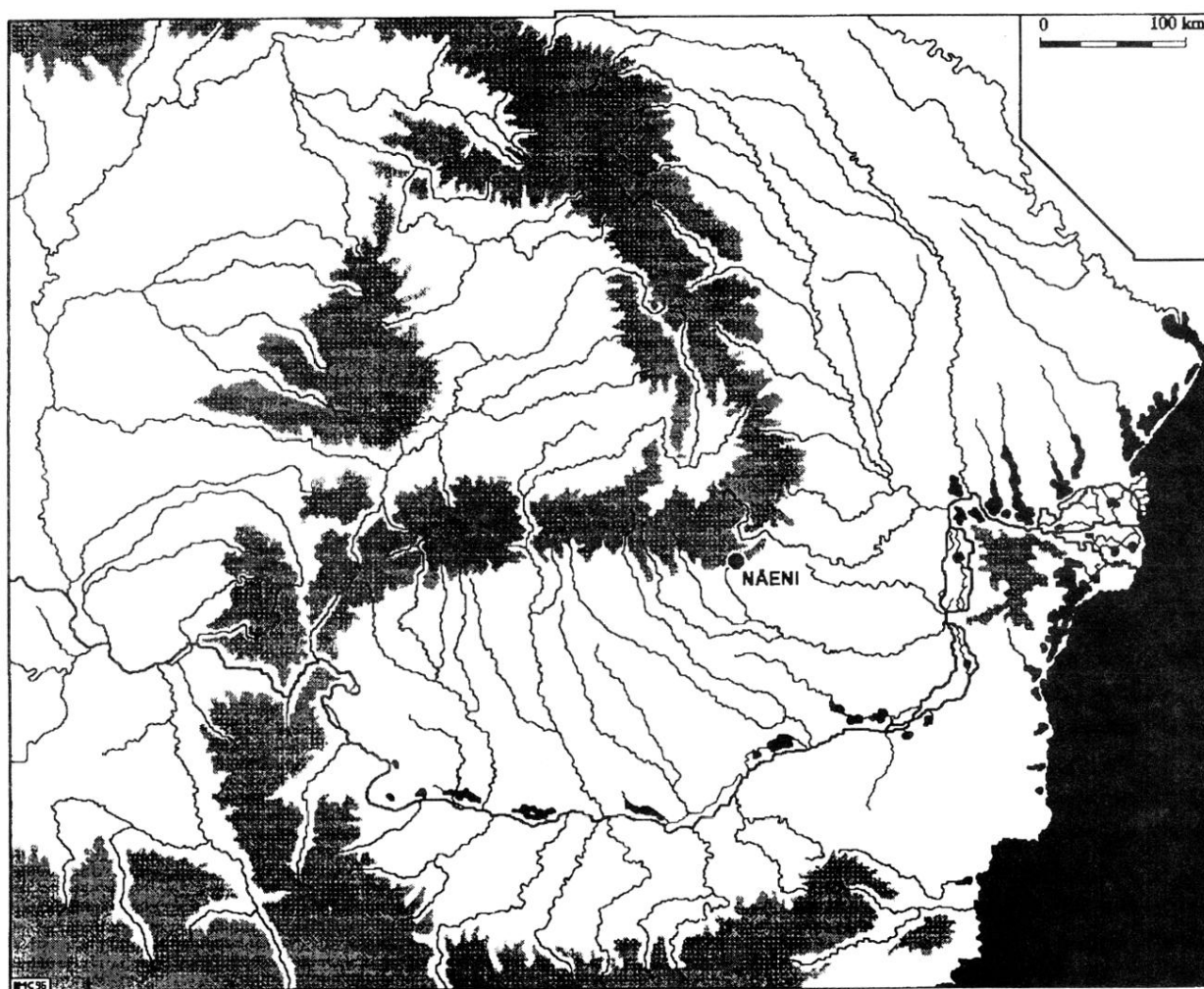

Fig. 1. Poziția geografică a stațiunii de la Năeni.

³ La extremitatea răsăriteană a culmii Colarea, imediat lângă satul Năeni-Vârf, comuna Năeni, se găsea cimitirul biritula din bronzul timpuriu, cu morminte cu groapa săpată în piatră, cercetat de A. Vulpe și V. Drâmbocianu în 1978. Facem această specificație deoarece, adeseori, s-a făcut confuzia între cele două puncte – Zănoaga și Colarea –, deși acestea se găsesc la o distanță, în linie dreaptă, de circa 2,5–3 km (cf. A. Vulpe, V. Drâmbocianu, *op. cit.*, p. 171, harta de la fig. 1).

și pășuni de creastă, astăzi însă, în urma despăduririlor masive din epoca modernă, versantul de sud este acoperit de fânețe și zone cu teren degradat. Atât pantele de nord, cât și cele de sud sunt străbătute de numeroase izvoare cu debit variabil, din care multe sunt cu apă sărată, un promontoriu către sud, care domină cătunul Tufe, fiind chiar denumit

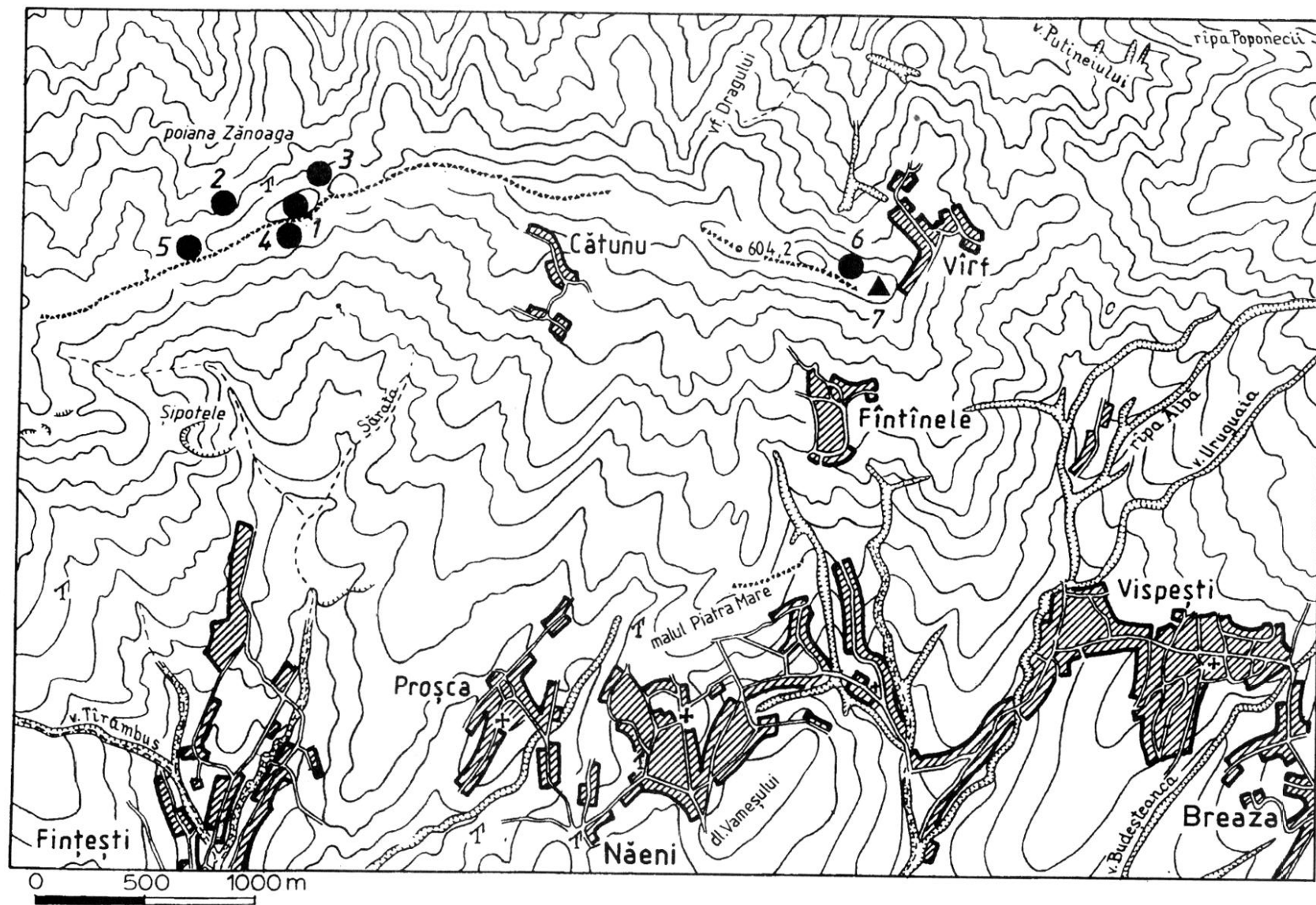

Fig. 2. Harta comunei Năeni. 1 Locuirea Cetățuia 1; 2 locuirea Cetățuia 2; 3 locuirea Așezarea 3; 4 locuirea Așezarea 4; 5 locuirea Așezarea 5; 6 urme materiale din bronzul timpuriu atribuite „spectului Năeni-Schneckenberg” de pe versantul nordic al dealului Colarea; 7 cimitirul biritual din bronzul timpuriu din punctul Colarea.

Muncelu cu sare. Izvoare de apă sărată se mai găsesc și în împrejurimile satului Glod, aproape la izvoarele Nișcovului, la 2 km nord de stațiunea de la Zănoaga. Pe culme, dar mai ales pe panta de sud, masivul de calcar răzbate la suprafață, de departe culmea având aspectul unui meterez stâncos. Culmea Zănoaga domină dinspre nord o mică depresiune, foarte bine conturată, din care își adună apele pârâul Șipot, depresiune în care se găsesc satele Tufe și Fințești și care comunică spre Bărăgan printr-un culoar mărginit de dealuri, care se desface apoi în dreptul orașului Mizil. Către vest, culmea Zănoaga se prelungește prin dealul Bivolul și mai departe prin alte culmi descrescând, mai domoale și mai puțin stâncoase, până către Urlați și Valea Călugărească.

Săpăturile arheologice au început în vara anului 1982, continuând cu două întreruperi, în 1987 și 1994–1995, până în anul 1996⁴, la început având un caracter, în principal, de salvare, cu timpul cercetarea tinzând să devină exhaustivă. În 1993, în urma reîmproprietăririi, suprafața pe care se găsește complexul monteorean de la Zănoaga a fost împărțită în mai multe loturi particulare, fiind păstrate cu titlul de rezervație arheologică doar platourile pe care se află *Cetățuia 1* și *Cetățuia 2*, ceea ce a redus drastic din posibilitățile de cercetare. În cadrul primei campanii din vara lui 1982, săpăturile au urmărit in-

formarea preliminară asupra întinderii, caracterului și stratigrafiei complexului de locuire, ținându-se cont, la vremea aceea, de faptul că, prin extinderea planificată a carierei de calcar de pe Colarea, prima zonă amenințată era platoul de pe culme al *Cetățuiei 1*. Au fost efectuate două sondaje restrânse pe *Cetățuia 2* și *Așezarea 3*, în același timp cu deschiderea unei secțiuni magistrale pe platoul de pe culme (fig. 2). Cum rezultatele sondajelor, la momentul acela, spre deosebire de săpătura de pe culme, nu au fost întru totul satisfăcătoare, accentul a fost pus pe cercetarea locuirii de pe *Cetățuia 1*, unde săpăturile au continuat și în campaniile 1983–1986. În 1983 și în 1985 a fost continuat sondajul de pe *Cetățuia 2*. După o întrerupere, din motive obiective, în 1987, cercetările au fost reluate în anul următor, când, neputându-se săpa pe platoul de pe culme, au fost reluate sondajele pe platoul și pe panta de est a *Cetățuiei 2*, între timp fiind abandonat proiectul extinderii carierei de calcar. Rezultatele cu totul deosebite ale săpăturilor de pe *Cetățuia 2* au impus concentrarea întregului efort de cercetare asupra locuirii din perioada timpurie a epocii bronzului din această parte a complexului de locuire monteorean, astfel că, începând din 1988 și până în prezent, mai puțin în anii 1994–1995⁵, săpăturile s-au desfășurat doar în acest sector⁶.

⁴ În cursul celor douăsprezece campanii, din colectiv au făcut parte Ion Motzoi-Chicideanu, responsabil, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” (1982–1986, 1988–1993, 1996), Monica Șandor-Chicideanu, Facultatea de Istorie a Universității București (1989–1993, 1996), Vasile Drâmbocianu, Muzeul Județean Buzău (1982–1984), arh. Livia Melinte, București (1982), Emil Lupu, Muzeul Județean Buzău (1989–1991), Florin Cristea, Muzeul orașenesc Râmnicu Sărat (1992), Florin Ridiche, Muzeul Olteniei (1996) și studenții: Raluca Barac (1982), Gabriela Belbe (1992), Florela Bărcăan-Vasilescu (1996), Corina Borș (1992–1993), Dana Costan (1990), Fl. Caragea (1991–1992), Olimpia Dobrescu-Bratu (1991, 1993), A. Dragoman (1996), Camelia Drăgan (1993), R. Ene (1996), Lavinia Grigorescu (1992), A. Ioniță (1989), Th. Isvoranu (1996), A. Liga (1992), Dana Marcu (1983–1985), Rodica Marghitu (1993), Rodica Medinceanu-Boroffka (1989), Claudia Nițu (1992–1993), S. Oanță (1992–1993, 1996), Nona Palincăș (1984–1986), D. Pena (1996), T. C. Petrescu (1996), D. Pop (1992), Anca Popescu (1991, 1993), Fl. Ridiche (1991–1993), St. Roșeanu (1996), D. Sârbu (1996), M. Stanciu (1992), D. Szöcs (1991), Meda Tache (1996), T. Vasilescu (1996), L. Vărgatu (1996).

De un real folos ne-au fost discuțiile purtate cu Eugenia Zaharia (1990), Alexandru Vulpe (1984, 1990), Vlad V. Zirra (1988), de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” și Burger Wanzek (1983), de la Seminar für Ur- und Frühgeschichte der Freien Universität Berlin, cu ocazia vizitelor pe șantier.

⁵ În 1994–1995 am condus săpăturile la complexul de cult de la Sărata Monteoru, punctul Poiana Scorșului, comuna Merei, județul Buzău.

⁶ Rezultatele cercetărilor au fost prezentate în cadrul sesiunilor anuale de rapoarte ale Institutului de Arheologie, prin două rapoarte prezentate la Sesiunile Naționale de rapoarte arheologice de la Târgoviște din 1985 și de la Timișoara din 1987, apoi, cu ocazia mai multor comunicări susținute la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, și, în Octombrie 1991, la Seminar für Ur- und Frühgeschichte, Freie Universität Berlin. Rezultatele campaniei din 1982 au fost prezentate într-un raport preliminar, foarte succint (I. Chicideanu, Mousaios, 4, 1994, 1, p. 32–36), iar o descoperire funerară din 1993 a făcut obiectul unui studiu în curs de apariție (I. Motzoi-Chicideanu, Monica Șandor-Chicideanu, Dacia, N. S., 38–39, 1994–1995, sub tipar). Finanțarea cercetărilor a fost asigurată, în principal, de către Muzeul Județean Buzău, care deține și cea mai mare parte a materialului arheologic descoperit, precum și de către Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, în al cărui depozit se află, în tranzit, un lot mai mic de materiale. Mulțumim și pe această cale domnului Marius Eugen Constantinescu, doamnei Marilena Gaiță, domnilor Valeriu Nicolescu și Emil Lupu, care, în calitate de dirigitori ai Muzeului buzoiian, au sprijinit totdeauna cercetările de la Năeni-Zănoaga. Mulțumiri aparte se cuvin și prof. Mihai Alexandru, primarul comunei Năeni, ca și domnul Lucian Zecheru, din Năeni, pentru sprijinul substanțial oferit cu lărghețe colectivului arheologic.

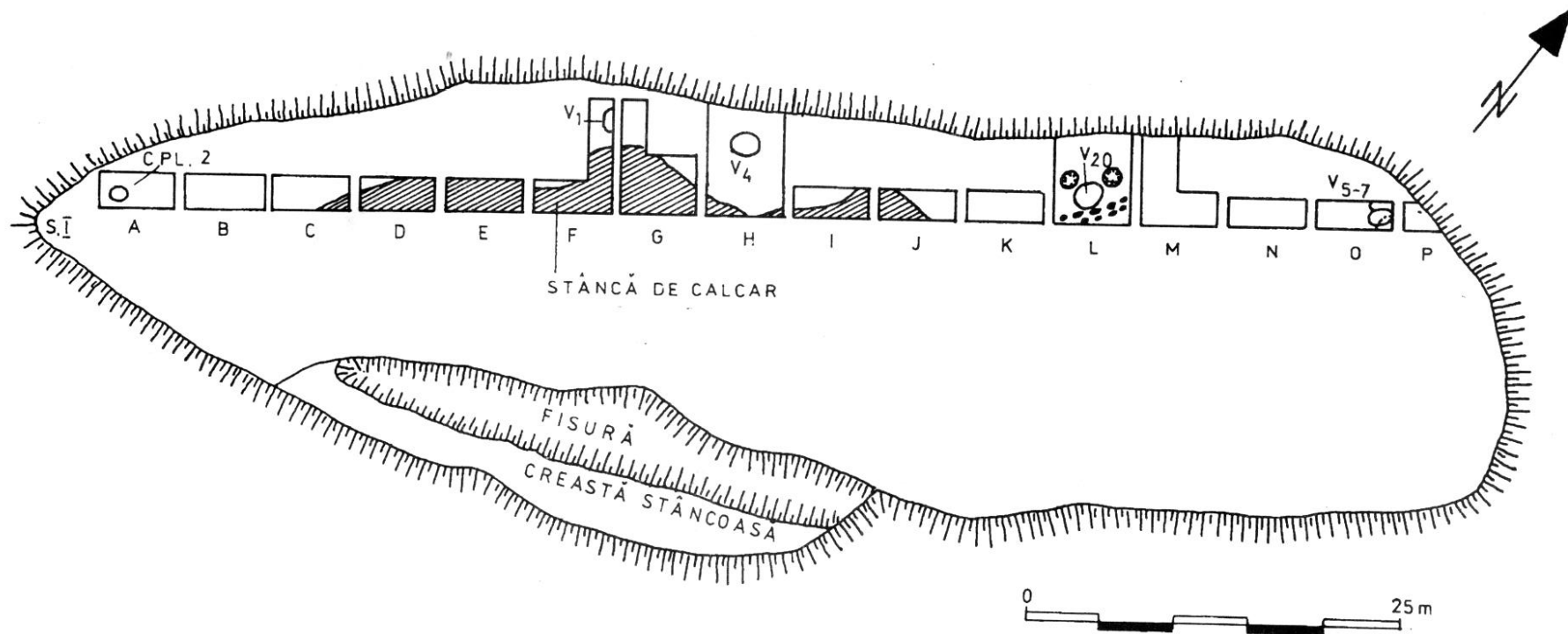

Fig. 3. Stațiunea Cetățuia I. Planul săpăturilor din anii 1982–1986.

Cercetarea de pe platoul *Cetățuiei 1* a urmărit, pentru început, o informare privind stratigrafia a ceea ce deja părea a fi „acropola” unui complex de locuire mai întins. Platoul, de formă ovală, cu dimensiunile aproximative de 90×30 m, având axul lung dispus est-vest, ocupă o poziție dominantă față

locuibilă, către sud, aproximativ la mijloc, răzbătând la suprafață, stânca masivă de calcar. Săpătura propriu-zisă a constatat dintr-o secțiune magistrală, pe axul lung al platoului, constituită din suprafețe consecvente de 5×2 m, despărțite prin martori de 0,5 m. Până în 1986 au fost deschise 16 asemenea

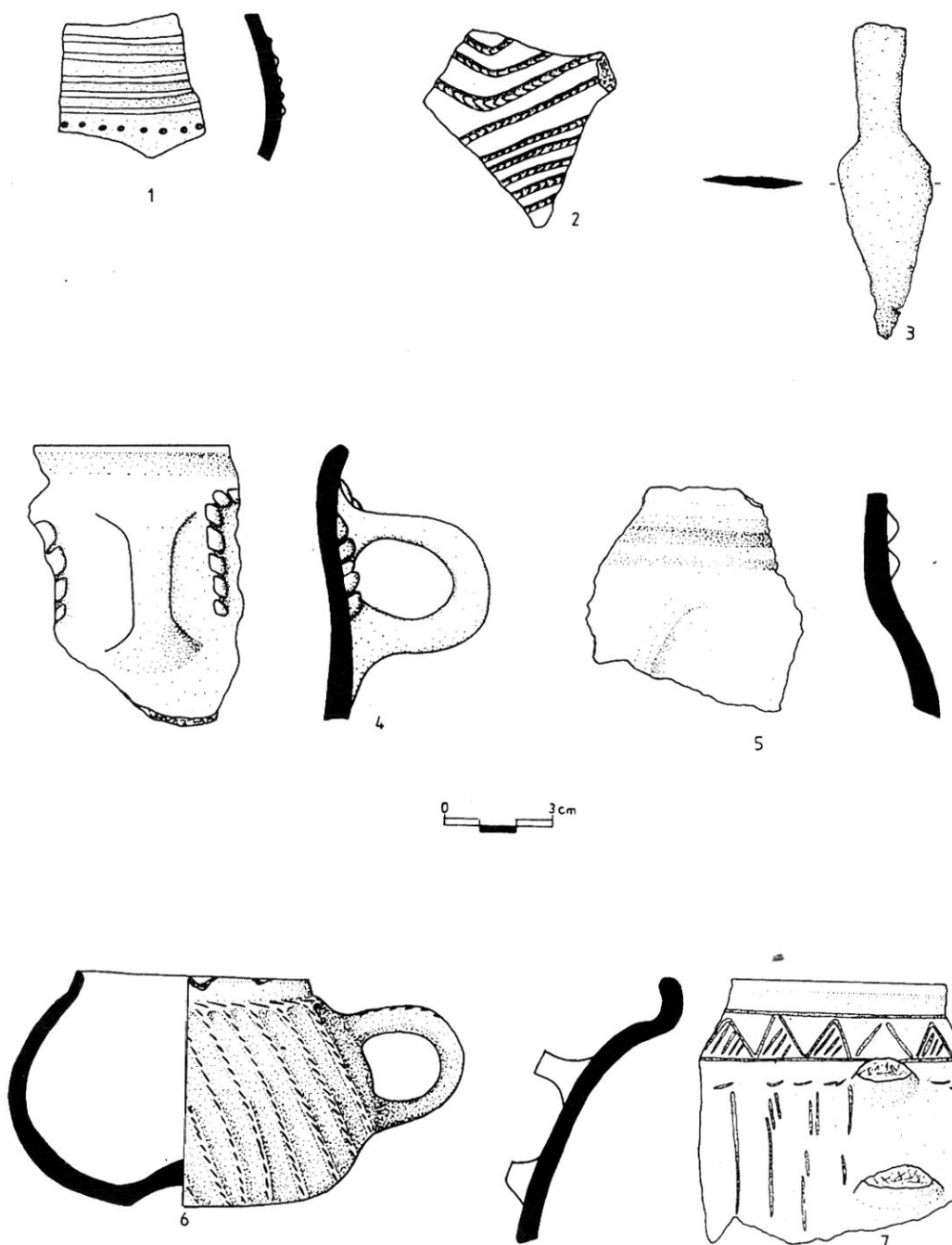

Fig. 4. Stațiunea *Cetățuia 1*. 1-2, 4-7 fragmente ceramice; 3 pumnal din bronz.

de zona imediat înconjurătoare. Către sud străjuiește o mică depresiune numită „La ciuciurași”, din care izvorăște pârâul Șipot. Nu întreaga suprafață este

suprafețe, platoul fiind secționat de la un capăt la celălalt. În câteva cazuri suprafețele au fost lărgite către marginea de nord a platoului. În cei cinci ani

de săpătură a fost astfel dezvelită o suprafață totală de circa 200 m² (fig. 3).

Din punct de vedere stratigrafic situația nu este aceeași pe toată întinderea platoului. La capătul de vest, stânca de calcar apare la circa 0,20–0,30 m, de la nivelul de săpare, depunerea arheologică fiind relativ subțire și cu material sporadic și amestecat. În cea mai mare parte din suprafețele D–G, stratul arheologic era aproape inexistent. În schimb, în jumătatea estică a platoului există o depunere groasă, uncori de peste 1 m, vădind o locuire intensă și de durată. Cercetarea nu este încheiată, la solul virgin, în fapt stânca de calcar, ajungându-se, datorită dificultăților de săpare, doar în câteva porțiuni. Primul nivel, de sus în jos, este reprezentat printr-un sol negru, măzăr, gros de circa 0,15–0,20 m, având la partea inferioară foarte mulți bolovani de calcar, cu mult material arheologic reprezentat prin cioburi, oase de animale, fragmente de chirpici. La baza acestei depuneri au fost descoperite câteva vetre, cu făcuiala așezată direct pe pietrele ce acoperă nivelul anterior. Mai importante între acestea sunt Vatra 1 și Vatra 4, descoperite *in situ*, în preajma cărora (S. I. G–H) s-au descoperit două tipare întregi și alte 3 fragmente de tipare, toate din gresie (fig. 5/5–9). O dată cu acestea au mai fost descoperite mai multe bucăți de zgură de metal (bronz?), fragmente de mici vase creuzet, o lingură din lut, de asemenea fragmentară. În suprafața S. I. H., alături de tiparul întreg, au mai fost găsite și câteva dălți-străpungător, întregi sau fragmentare, din bronz (fig. 5/1–4, 10), pentru care paralele bune cunoaștem de pildă din nivelul inferior al „cenușarului” de la Gârbovăț⁷. Resturile acestea atestă existența probabilă a unui atelier metalurgic în cadrul complexului monteorean de la Zănoaga. Patru dintre tiparele descoperite au folosit pentru turnarea unor verigi. Unul dintre tiparele întregi este o valvă care a făcut parte dintr-un ansamblu de două piese, care se fixează prin intermediul a două „nituri”, după cum se poate observa din cele două găuri de pe suprafața piesei (fig. 5/5a–b). Al doilea tipar întreg a servit pentru obținerea unei piese similare, dar a făcut parte dintr-un ansamblu constituit din patru asemenea valve, fixate o dată cu „niturile”, pentru care există orificiile respective, iar apoi, întregul ansamblu se fixa, probabil, pe un soi de suport/mâner, pentru care există locașul respectiv în mijlocul piesei (fig. 5/9a–b). Alte două fragmente au fost folo-

site tot pentru turnarea unor verigi (fig. 5/6, 7a–b), iar a cincea valvă, fragmentară, a folosit pentru turnarea unui obiect, ce nu mai poate fi identificat, cu formă curbă, posibil o seceră (fig. 5/8a–b). Foarte bune analogii pentru cele cinci valve se pot găsi în câteva descoperiri din stepa nord-pontică, în descoperiri ale bronzului târziu⁸. Materialul ceramic însoțitor, foarte numeros, se caracterizează prin câteva forme (fig. 4/4–7), cu paralele în repertoriul ceramic al etapei Balintești-Gârbovăț, socotită drept ultima fază a culturii Monteoru⁹. Există și câteva

⁸ V. Bočkarov, A. Leskov, *Jung- und spätbronzezeitliche Gußformen im nördlichen Schwarzmeergebiet*, PBF, XIX. 1, München, 1980, p. 12–13, nr. 74, Pl. 9/74a (piesă de la Dnjepropetrovsk, atribuită culturii Sabatinovka), p. 20–21, nr. 37, Pl. 3/37b (tipar dintr-un depozit încadrat: „in die Übergangszeit von der Sabatinovka- zur Belozerska Stufe”).

⁹ Sfârșitul culturii Monteoru constituie un subiect de controversă. Faza Balintești-Gârbovăț, ca ultimă expresie a culturii Monteoru, a fost definită de către Eugenia Zaharia pe baza cimitirului de la Balintești-Cioinagi și a nivelului I din sălașul de la Gârbovăț (cf. Eugenia Zaharia, *Dacia*, N. S., 7, 1963, p. 139–176). A. C. Florescu, autorul săpăturilor de la Gârbovăț, atribuia atât nivelul I de la Gârbovăț, cât și cimitirul de la Balintești, culturii Noua (A. C. Florescu, „Cultură și civilizație”, 9, 1991, p. 27, nr. 24/O, 7, pentru Balintești și p. 69–73, nr. 244/O, 7, pentru Gârbovăț). Marilena Florescu și A. C. Florescu, pe baza cercetărilor din așezarea și necropola de la Căndești, au descoperit în cadrul fazei Monteoru IIB două nivele denumite IIB1 și IIB2 (Marilena Florescu, A. C. Florescu, *Materiale*, 15, 1983, p. 112–123, fig. 1–2). Un punct de vedere diferit a fost exprimat de A. Oancea. Pe baza cercetărilor din stațiunile de la Cărlomănești și Petrișoru-Racovițeni și din cimitirul de la Pietroasa Mică, A. Oancea a propus contopirea fazelor Monteoru IIB și Balintești într-una singură, pentru care a propus denumirea de fază Monteoru III, susținând că, în bronzul târziu, cultura Monteoru a fost înlocuită cu „aspectul Petrișoru-Racovițeni”, pe care îl socotea de sorginte răsăriteană și caracterizat, printre altele, prin prezența speciei ceramice decorate cu măturica (A. Oancea, *CerArh*, 2, 1976, p. 191–237; A. Oancea, V. Drâmbocianu, *SCI-VA*, 28, 1977, 4, p. 527–528; a: Oancea, *CerArh*, 3, 1979, p. 39–41; Idem, *SCI-VA*, 31, 1980, 4, p. 615–621; idem, *Dacia*, N. S., 25, 1981, 131–191). Noțiunea de „aspectul Petrișoru-Racovițeni” nu poate fi acceptată, împărțirea pe 3 orizonturi de înmormântări succesive a cimitirului de la Pietroasa Mică fiind cu totul lipsită de temei (vezi pentru asta o contribuție excesiv de succintă la I. Chicideanu, *Symposia Thracologica*, 1, 1983, p. 14–15). Nelămuririle privind conținutul ultimelor manifestări ale culturii Monteoru se datorează, pe de-o parte tendinței de a extinde cu rigiditate concluziile unei cercetări locale asupra întregii arii monteorene, este cazul cimitirul de la Balintești, iar, pe de altă parte, publicării extrem de selective a materialelor. Se pare că se conturează posibilitatea surprinderii unei „variante” specifice nord-estului Munteniei pentru ultima etapă Monteoru, etapă care să fie caracterizată prin asocierea unor elemente tradiționale cu cele de la factură Balintești și cu altele specifice culturii Noua (cf. I. Chicideanu, D. Lichiardopol, *SCI-VA*, 44, 1993, 1, p. 37–38). Cercetări recente indică o astfel de prezență și în zona din interiorul arcului carpatic (D. Popa, N. Boroffka, *SCI-VA*, 47, 1996, 1, p. 51–61).

⁷ A. C. Florescu, „Cultură și civilizație la Dunărea de Jos”, 9, 1991, fig. 109–A/21, 25, 27–28, 30.

forme, din pastă bună, cu suprafața netezită, cu decor plastic constituit fie din brâuri simple, fie din aplicații în formă de potcoavă (fig. 4/5). Aceștor li se adaugă vasele „borcan”, de dimensiuni

medii, cu marginea simplă, umăr marcat, pântec rotunjit, fund drept, lucrate dintr-o pastă cu multe cioburi pisate, arse neuniform, la cenușiu, brun sau negru cu pete.

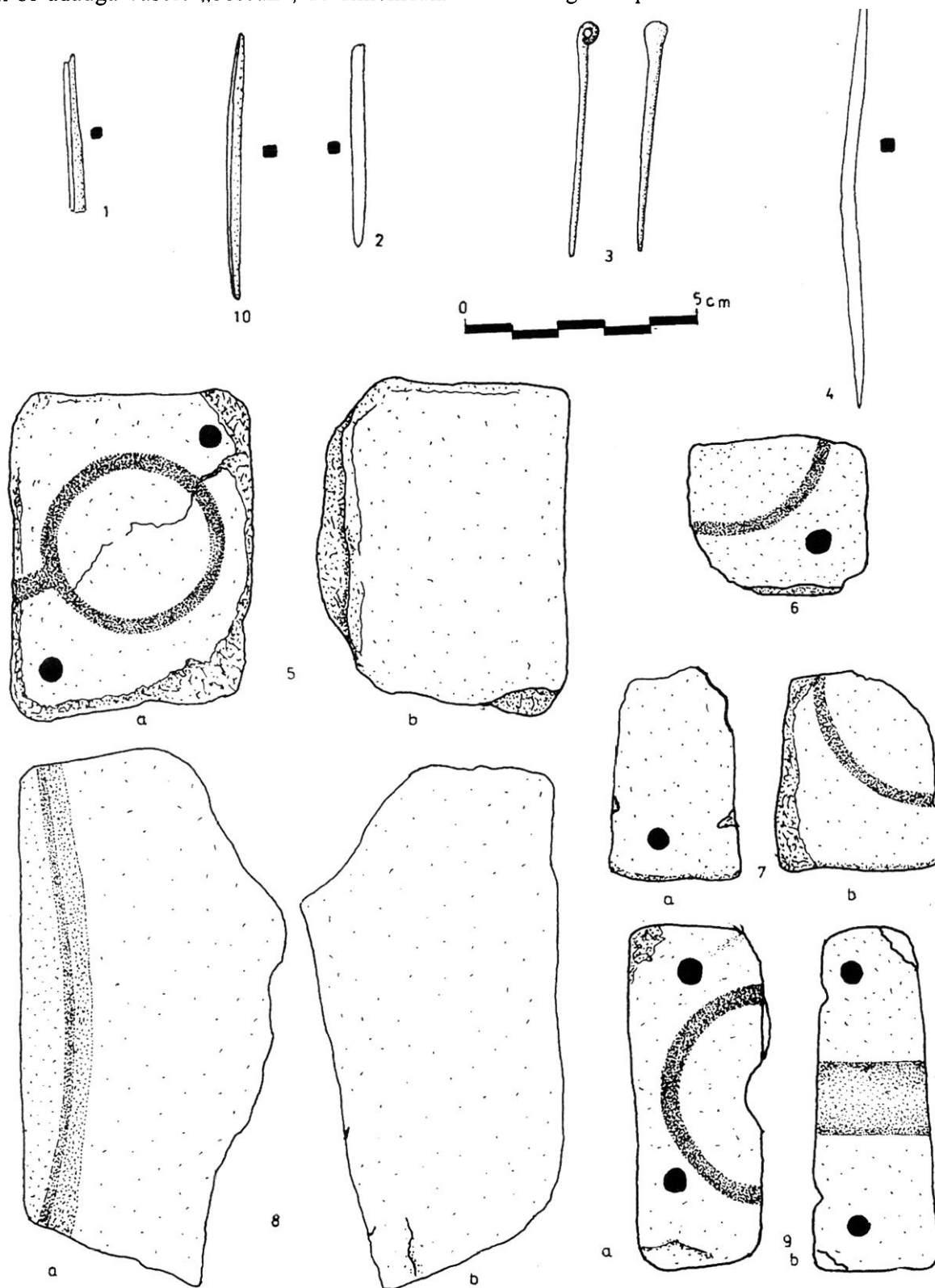

Fig. 5. Stațiunea Cetățuia 1. Tipare din piatră ac și dălți-străpungător.

Caracteristica principală a acestor din urmă vase constă din suprafețele acoperite cu striuri, executate cu un instrument de genul unei măturici¹⁰, ce se asociază decorului plastic reprezentat prin brăuri alveolare. Între cioburile nivelului de sus s-au găsit și trei fragmente ceramice aparținând culturii Tei, cu un decor specific în olăria a ceca ce s-a denumit faza Tei V (Fundeni-Doamnei)¹¹ (fig. 4/2). Împreună cu acest material ceramic au fost descoperiți un pumnal miniatural, din bronz, cu limbă la mâner (fig. 4/3) și doi omoplați crestați. De altfel, trebuie subliniată cantitatea mare de oase de animale, nearse, descoperită în prima depunere de pe *Cetățuia I*. În suprafața S. I-J s-au descoperit foarte multe oase de animale și, mai ales, coarne, din care cele mai multe prezentau urme de prelucrare. Printre ele au fost descoperite și piese gata prelucrate, cum sunt ace, împungătoare, cuțite din coaste de bovine, piese retezate, perforate și șlefuite, confecționate mai ales din coarne de cervidae, folosite probabil drept mânere etc., toate atestând și o activitate de prelucrare a osului și cornului, alături de cea metalurgică. Tot acestei depuneri îi aparțin numeroase râșnițe sau fragmente de râșniță din piatră, cuțite curbe – *Krummesser* – întregi sau fragmente, din piatră, ca și percutoare. Între obiectele din piatră, descoperite în nivelul superior subliniem prezența unui fragment dintr-un

¹⁰ Această categorie ceramică a fost pusă în evidență, pentru prima oară în cadrul materialelor monteorene, de către A. Oancea, care a socotit-o ca fiind de origine răsăriteană (A. Oancea, *CerArh.* 2, 1976, p. 219). În mediile Sbatinovka există vase, de obicei de provizii, a căror suprafață prezintă urmele unei măturici (S. Berezanskaja, *Usovo Ozero. Poselenie srubnoi kultury na severnom Donce*, Kiev, 1990, fig. 19/2, 6, 9: 20/1-49), dar proporția acestei categorii ceramice în stațiunile bronzului târziu din stepile nord-pontice este foarte mică. Vase cu suprafața brăzdată cu măturica se cunosc în descoperirile culturii Tei, dar numai până în faza Fundeni, în ultima etapă cunoscută, Tei-Fundenii-Doamnei, această categorie dispărând (V. Leahu, *Cultura Tei*, București f.a. (1966), p. 123-124). Cu totul alta este însă situația în interiorul arcului carpatic unde, în medii ale bronzului târziu, vasele decorate în tehnica *Besenstrich* sunt foarte numeroase, constituind o grupă bine conturată (în medii Suci de Sus, de pildă, cf. C. Kacsó, *Dacia*, N.S., 31, 1987, 1-2, p. 51-75 sau la Rotbav, inf. A. Vulpe). De altfel, vase, uneori cu forme specifice cum sunt vasele *pyramoi*, decorate în această manieră, pătrund la sud de Carpați la începutul epocii fierului (Petrel., *Thraco-Dacica*, 4, 1983, 1-2, fig. 1/4; 5/11; 6/5).

¹¹ V. Leahu, *op. cit.*, p. 119-125; idem, *SCIVA*, 20, 1969, 1, 17-23.

asa zis „sceptru”¹². Aceleași etape de locuire pe platoul *Cetățuia I* îi aparține și un complex (Cpl. 2/82), descoperit chiar la începutul săpăturii în suprafața S. I-A, la capătul de vest al așezării. Este vorba de un craniu de porc, alături de care se aflau un vas borcan, cu marginea alveolară, în care se găsea, cu gura în jos, un alt vas, mai mic, de formă aproximativ sferică. Cele două vase și craniul de porc erau înconjurat de pietre, între care se găseau oase de animale și bucăți de chirpici. În interiorul vasului borcan se găsea un pământ cenușiu, fin, amestecat cu nisip. Analiza palinologică a pus în evidență granule de polen specifice unor plante de câmpie, inexistente într-o regiune deluroasă cum este cea de la Zănoaga¹³.

Nivelul superior de pe *Cetățuia I* de la Năeni-Zănoaga, prin caracteristicile materialului ceramic, prin prezența „sceptrului” din piatră, a omoplaților crestați, ca și prin cea a tiparelor cu analogii în mediile Sabatinovka, ilustrează o etapă a culturii Monteoru ce poate fi încadrată la sfârșitul epocii bronzului, într-un moment contemporan culturii Noua. Prin descoperirea în acest context a unor fragmente Tei-Fundenii-Doamnei, se confirmă, cel puțin parțial, observații mai vechi privind durata acestei culturi din centrul Munteniei¹⁴.

O descoperire expresivă pentru nivelul următor, reprezentat printr-o depunere de culoare cenușie, cu multe pietre și cu o grosime variabilă, pe care o cităm cu această ocazie, este un depozit de vase. Acesta se găsea într-o groapă puțin profundă, săpată din cel de al doilea nivel, de sus în jos și al cărei fund ajungea la - 0,45 m. În groapă a fost descoperit, spart pe loc, un vas de dimensiuni mari, din pastă intermediară, în interiorul căruia se găseau un alt vas din aceeași categorie, de asemeni spart pe loc, având, la rândul său, în interior, o ceașcă mare, întreagă, din pastă bună, neagră, cu gura oblică, cu o toartă albiată, trasă din buză și supraînălțată (fig. 6/1). În interiorul acesteia se mai aflau alte trei cești, cu forme asemănătoare, una dintre ele lipsindu-i, din vechime, toarta (fig.

¹² I. Motzoi-Chicideanu, în B. Hänsel (Hrsg.), *Handel, Tausch und Verkehr im bronze- und früheisenzeitlichen Südosteuropa*, PAS, 11, München-Berlin, 1995, p. 224, Abb. 5/7.

¹³ Analiza polinică a fost făcută de colegul Marin Cărciumaru, căruia îi mulțumim și pe această cale.

¹⁴ V. Leahu, *Cultura Tei*, p. 165-169; idem, *SCIVA*, 20, 1969, 1, 28-31, dar trebuie subliniat că „evoluția către cultura hallstattiană timpurie a materialelor proprii fazei finale a culturii Tei.” nu pare deloc probată...

6/2–4). Vasul de provizii, cu un corp piriform, în care se găseau celălalt vas de provizii și cele patru cești, era lucrat din pastă cafenie cu pete, decorat cu un brâu alveolar dispus sub buza ușor răsfrântă. Al doilea vas de provizii era de o formă și cu un decor asemănător. Ceștile sunt toate lipsite de decor. În lipsa ornamentației, ne putem sprijini doar pe formele vaselor pentru raportarea depozitului de vase la stilurile ceramice monteorene, formele ceștilor menționate, împreună cu alte materiale ceramice din același nivel (fig. 6/4), încadrându-se în repertoriul ceramic al ceea ce au fost definite drept „fazele” I a – II a¹⁵.

Stratul următor este reprezentat printr-un sol lutos, compact, cenușiu la culoare, fără pietre, dar cu multe bucăți de chirpici și foarte mult material arheologic, constituit din cioburi și oase. Acestui nivel îi aparține un complex, parțial dezvelit, a cărui structură îi conferă un caracter oarecum aparte. Este vorba de resturile unei construcții de suprafață, do-

cumentată prin bucăți masive de chirpic, groase de 0,15–0,20 m, cu urme de pari, răspândite pe o suprafață cu dimensiunile de 10 m × 2 m. Către nord, complexul este distrus de eroziune, aflându-se chiar în capătul pantei platoului, astfel că suprafața cercetată nu este cea din vechime, care va fi fost probabil mai mare. Imediat sub bucățile de chirpic a fost descoperită o platformă, aproximativ cu aceleași dimensiuni cu axul lung dispus SV–NE, constituită dintr-o crustă subțire din lut, arsă pe loc. Crusta, cu o grosime de 0,03–0,05 m, era așezată peste o masă de cioburi de la mai multe vase sparte pe loc. Aproximativ în mijlocul său, crusta acoperea și o vatră (Vatra 20), cu diametrul de circa 1,20 m, iar către nord, o altă vatră (Vatra 24), păstrată doar parțial. Între cele două vetre se aflau 2 gropi, având în plan forme ovale, săpate din nivelul cel mai de sus și umplute cu bolovani de calcar, chirpici și cioburi (fig. 7).

Cantitatea mare de cioburi de sub crusta de lut arsă, nu a permis încă studierea întregului lot de material, dar putem, în stadiul actual al cercetării, să menționăm, ca forme predominante, ceștile cu o toartă trasă din buză, supraînălțată, vasele de provizii cu corp piriform și vasele de tip Spendegefaß, cu gură trompetiformă. Atât din punctul de vedere al formelor, cât și al decorului, vasele se încadrează în repertoriul stilului Monteoru la¹⁶. Trebuie menționată și prezența, deși singulară, a unui vas din pastă neagră, cu corpul bombat, cu marginea simplă răsfrântă ușor, decor cu brăuri simple, multiple, dispuse pe umăr și pântec într-o serie de motive unghiulare, cu vârful în jos și cu șiruri de pastile aplicate pe gât.

Asemenea vase, mai puțin cunoscute în România, sunt caracteristice așa numitei Culturi cu ceramică cu valuri multiple, sau, după denumirea rusească, Mnogovalikovaja, specifică stepci nord-pontice și a cărei arie de răspândire a atins către vest cursul Prutului¹⁷. O structură oarecum aparte

¹⁵ Una dintre principalele probleme ale culturii Monteoru este definirea stilurilor ceramice caracteristice fazelor evolutive ale culturii. Pentru fazele culturii Monteoru definirea a avut la bază observațiile stratigrafice, coroborate cu observațiile de ordin tipologic, din stațiunea eponimă. Cu timpul, siglele folosite de Ion Nestor pentru desemnarea nivelelor stratigrafice din stațiune au început să fie folosite tot mai mult și pentru denumirea fazelor culturii, astăzi etapele evolutive ale culturii Monteoru fiind echivalate, de majoritatea cercetătorilor, cu straturile așezării eponime. S-a creat astfel, un „model Sărata Monteoru” de interpretare, foarte rigid, al tuturor descoperirilor monteorene, mai cu seamă al celor din Moldova, ceea ce a dus la aparența unei uniformități marcate a culturii, chiar dacă, deseori, realitatea ivită din săpătură a impus evidențierea unor diferențe de ordin regional. Pe de altă parte, publicarea rezultatelor săpăturilor de la Sărata Monteoru s-a făcut prin destul de numeroase, dar extrem de succinte față de volumul cercetărilor, rapoarte de săpătură în care materialul ceramic a fost publicat foarte selectiv, fără precizări privind proveniența din strat sau din complex, fără planurile sau profilele de detaliu ale acestora. În atari condiții este deosebit de dificil de a avea o imagine corectă a repertoriilor de forme și decor ale fiecărei depuneri/strat, periodizarea culturii Monteoru bazată în exclusivitate pe observațiile, chiar dacă în ansamblu foarte corecte, din stațiunea epoină trebuind a fi privită astăzi cu serioase rezerve. În ultimii ani, prin publicarea mai multor studii privind nivelele mai vechi de la Sărata Monteoru (cf. Eugenia Zaharia), ca și cimitirelor 3 (E. Comșa) și, mai ales, 4 (Ligia Bârzu) a crescut cantitativ baza documentară pentru cunoașterea culturii Monteoru, dar din punct de vedere calitativ lucrurile stau pe loc. Ceramica din nivelele timpurii ale Cetățuicii a fost publicată în continuare selectiv și doar pe nivele, categoria de uz comun fiind insuficient tratată, iar materialul din mormintele celor două cimitire nu este suficient din punct de vedere cantitativ, fiind și stereotip din punctul de vedere al formelor (ceea ce este în general firesc pentru ceramica din inventarele funerare), pentru a putea completa repertoriul ceramic monteorean.

¹⁶ Vezi supra nota 15. Din considerentele expuse preferăm să folosim termenul de „stil ceramic” în locul celui de „fază”, așteptând o valorificare după standardele de azi a imensului material din stațiunea eponimă sau din alte mari monumente ale culturii Monteoru de mai multă vreme cercetate.

¹⁷ Vasul se aseamănă foarte mult cu unul de la Balabani și cu altul de la Mereni, ambele din Basarabia, din mediul Mnogovalikovaja, cf. E. Sava, *Thraco-Dacica*, 12, 1991, 1–2, 15–37, fig. 3/5, respectiv 4/6, autorul fiind cel care a pus în lumină relațiile dintre fenomenul Mnogovalikovaja cultura Monteoru, vezi pentru cultura Mnogovalikovaja și idem, *Kultura mnogovalikovej keramiki Dnestrovsko-Prutskogo meždurečja*, Kișinev, 1992.

o avea vatra 20, a cărei crustă groasă de circa 0,05–0,70 m, arsă la alb-gălbui, era întinsă tot pe cioburile unor vase sparte pe loc, în speță cești, așezate, la rândul lor peste un pat de pietre de râu, în al cărui mijloc se găsea un „miez” de lut amestecat cu cenușe. De altfel, vetre cu o structură asemănătoare au mai fost descoperite, în același nivel, la distanțe diferite de „complexul cu chirpic”, într-unul dintre cazuri fiind vorba de patru vetre suprapuse, cea mai de jos având și un vas

dintr-un set triplu de tipar. Piesa principală, care era turnată, este un topor din categoria Schaftlochaxt, tipul Monteoru, varianta Lopătari, caracterizată prin silueta sveltă a lamei și prezența a trei nervuri pe tubul de înmănușare¹⁹. Pe reversul celei de a doua valve se găsesc cavitățile pentru turnarea altor două piese, dar, datorită stării fragmentare a valvei, nu mai putem preciza ce fel de piese vor fi fost, una dintre ele putând fi eventual o secure plată îngustă. Mai trebuie adăugat că, având

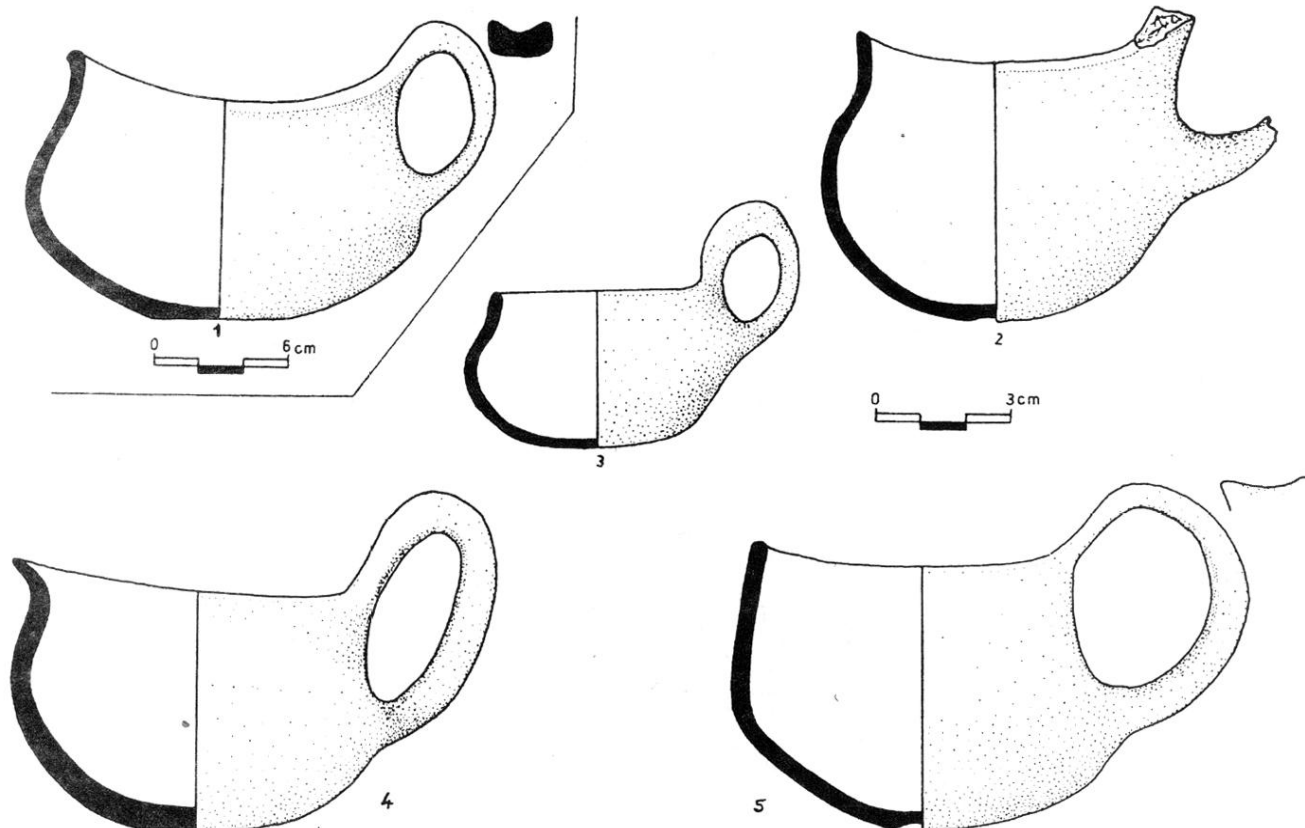

Fig. 6. Stațiunea Cetățuia 1. Depozit de vase.

întreg, gol, așezat cu gura în sus, sub patul de cioburi. În „patul” de cioburi al uneia dintre aceste vetre au fost găsite fragmente ceramice al căror decor incizat folosește motive ce pot fi atribuite stilului Ib¹⁸.

Deosebit de importantă este însă descoperirea a două valve de turnare, chiar la extremitatea dinspre pantă a complexului amintit. Una din cele două valve are cavitatea-tipar propriu-zisă doar pe una din fețe, în vreme ce a doua prezintă cavități pe ambele fețe, cele două piese făcând parte probabil

în vedere diferențele observabile dintre secțiunile lamelor la cele două valve, una având „lama” mai sveltă și tăișul arcuit în jos, este posibil ca cele două tipuri să nu fi aparținut aceluiași set (fig. 8/1/a–d–2/a–d). Un tipar aparținând aceluiași tip a fost descoperit mai de mult la Sărata Monteoru, în stratul II b al așezării de pe Cetățuia²⁰. Se sporește

¹⁸ Între cioburile culese de la suprafața așezării de către V. Drâmbocianu se găsește și un fragment de ceașcă cu decor tipic Ib (A. Vulpe, V. Drâmbocianu, *op. cit.*, fig. 13/10).

¹⁹ Specific ariei monteorene, după cum o arată și numele, acest tip de topor a fost definit de către A. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien I*, PBF, IX. 2, München, 1970, p. 47–48, care consideră că varianta Lopătari, a treia din evoluția acestui tip, este cea mai târzie.

²⁰ I. Nestor, *Istoria României*, București, 1960, p. 33, fig. 18 și A. Vulpe, *op. cit.*, 147, nr. 200, p. 18/200.

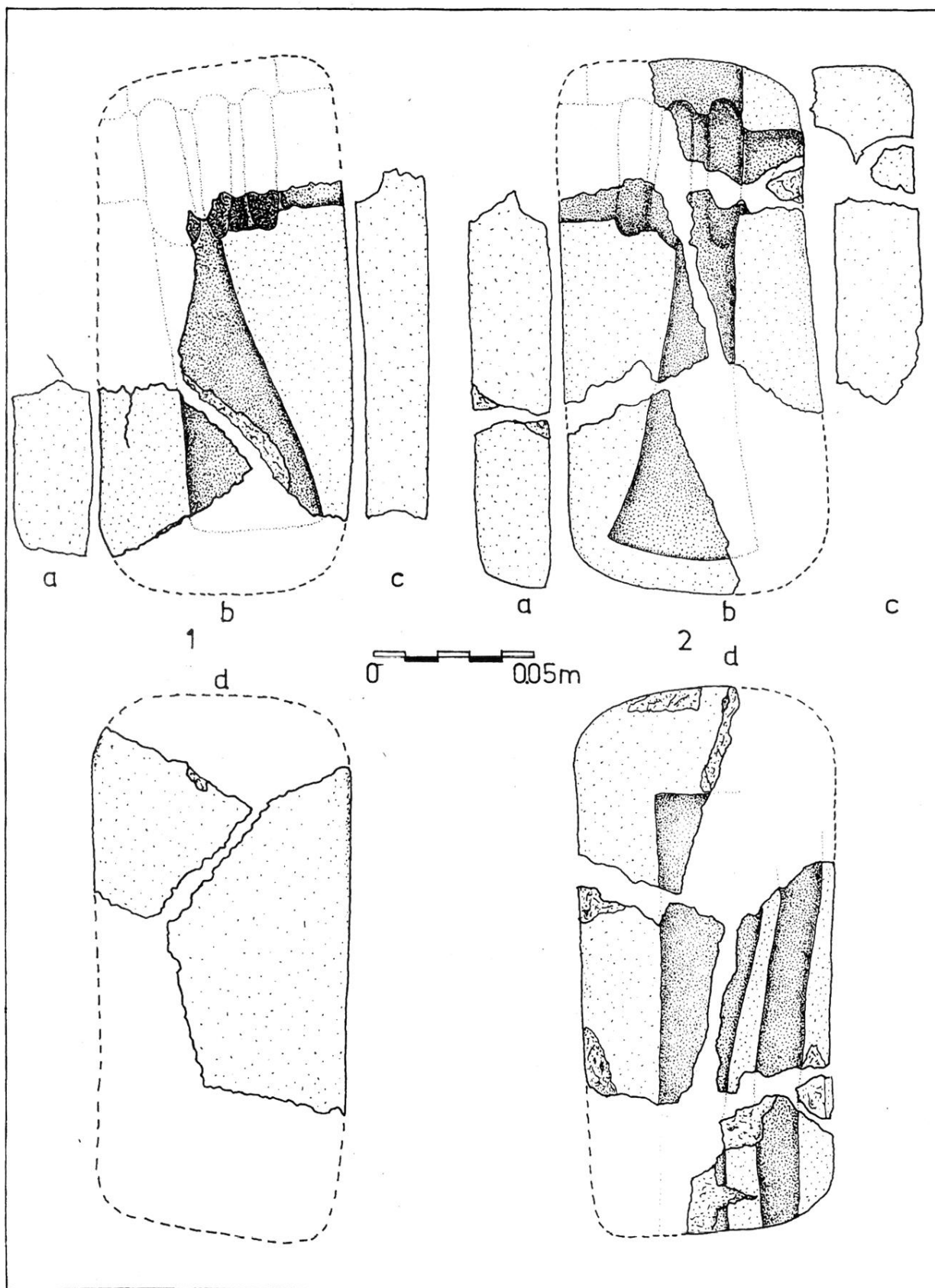

Fig. 8. Stațiunea *Cetățuia 1*. Tipare din piatră.

și câteva cioburi mai vechi, de stil Ic3. Situația descrisă nu a fost cercetată decât în a doua jumătate a campaniei 1986, ulterior cercetarea pe platoul *Cetățuia 1*, fiind oprită. Ca atare, nu putem aduce deocamdată precizări privind cele două șiruri de bolovani. În suprafețele alăturate nu au mai

puține pietre, lasă loc posibilității ca cele două șiruri paralele de bolovani să reprezinte resturile unei structuri construite. Stratigrafic, complexul, pe care-l denumim, cu totul convențional, „zid”, se află sub depunerea M.Ia. Prezența cioburilor Ic2 nu datează neapărat „zidul”, căci restului de

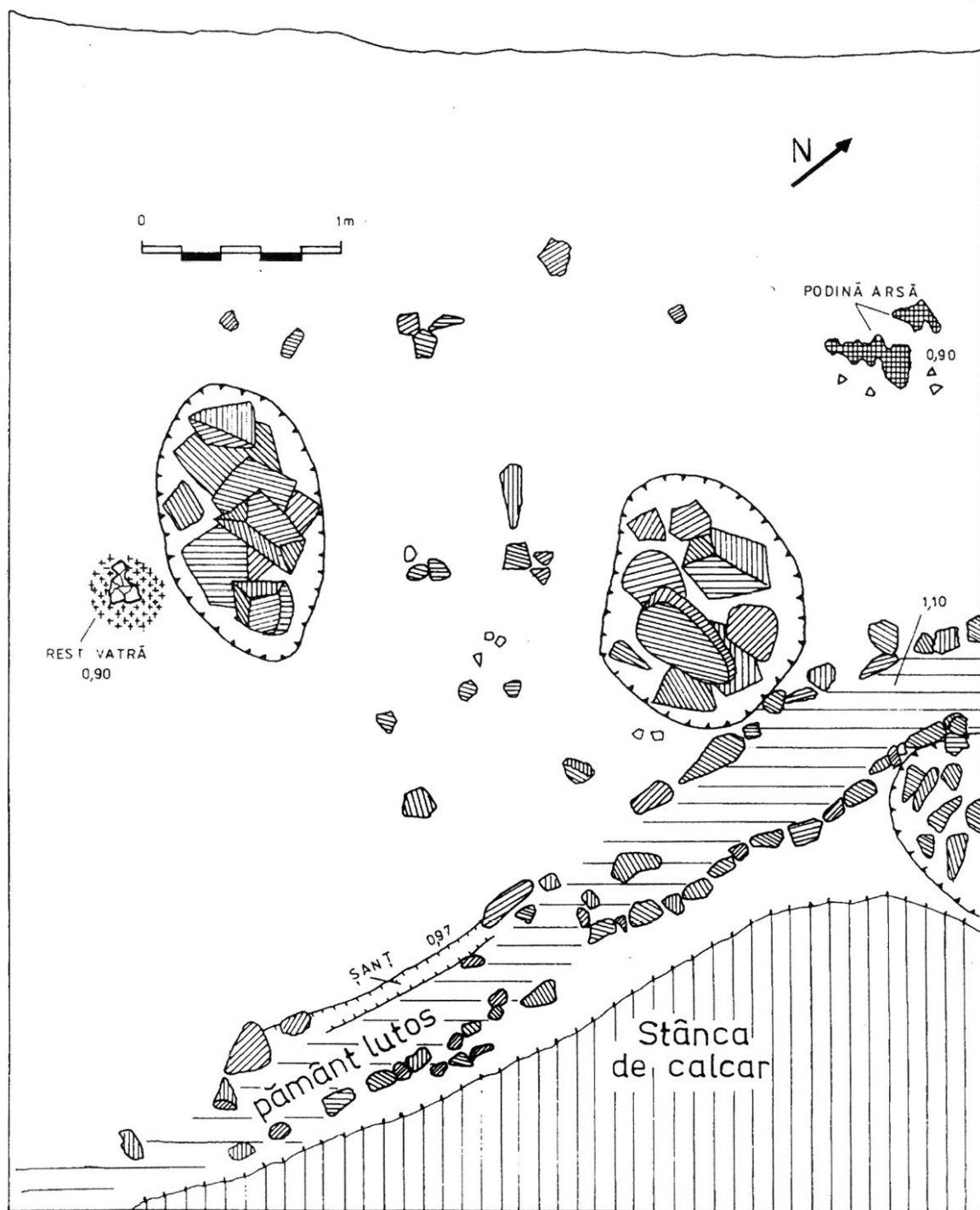

Fig. 9. Stațiunea *Cetățuia 1*. Complexul cu „zid din pietre”.

fost surprinse cele două aliniamente de bolovani. Aspectul oarecum regulat, într-o depunere cu mai

construcție descoperit nu i se atașează o podină sau un nivel clar de călcare. Există și destule cioburi

Ic3 descoperite în preajma celor două șiruri de bolovani, fiind înclinați a atribui mai degrabă acestei etape structura cu pricina. Dar, desigur, clarificarea situației rămâne o sarcină a cercetărilor viitoare.

Uneori, printre materialele ceramice aparținând stilurilor I.c2–I.a, s-au găsit, antrenate, cioburi mai vechi. Câteva fragmente de cești cu toartă supraînălțată și cu creastă atestă o locuire pe *Cetățuia 1*, mai veche, de vreme Ic41–2, izolat, s-a găsit și un ciob cu decor în maniera tipică Schneckenberg (fig. 4/1), care trimite la aceleași etape ale culturii Monteoru.

Așa cum am amintit, în anul 1987 nu s-a săpat la *Năeni-Zănoaga*. Cercetarea a fost reluată în 1988, cu fonduri reduse, astfel că, față de cerințele săpăturii pe platoul *Cetățuiei 1*, am trasat doar un sondaj, în completarea unei secțiuni (S. I) care traversase platoul de la Nord spre Sud în anii 1983–1985, pe panta de Est a *Cetățuiei 2*. Sondajul urma să verifice situația surprinsă în S. I. În 1983–1985 se constata că pe platou, stratul de depunere, negru-cenușiu, afânat, era gros doar de 0,20 m în medie. Fuseseră descoperite mai multe gropi, în general săracăcioase, cu excepția uneia dintre ele în care, pe fund, s-a găsit un craniu de bovină. Către marginea sudică a platoului a mai fost descoperit și un complex cu oase de animale și ceva mai multă ceramică. Cioburi din epoca bronzului se găseau în cantitate mică, indicând, cum părea la vremea aceea, o locuire sporadică din a doua jumătate a culturii Monteoru – stilurile M. Ia–IIb. În rest, materialul ceramic din cele mai multe gropi, ca și din complexul de oase de animale, a putut fi încadrat în sec. IV–V P. Ch.²². Rezultatele sondajului din 1988 au fost cu mult peste așteptări, astfel că, din 1988 s-a săpat, cu scurta întrerupere dintre 1994–1995 amintită, până în 1996. În continuarea cercetării, sondajul, început în 1988 și terminat în 1990, care a primit sigla S.II, cu dimensiunile 90 × 1,5 m, orientat aproximativ est–vest, a tăiat platoul și panta răsăriteană a acestuia. Paralel cu S.II a fost deschisă în 1989–1991 o secțiune cu aceeași orientare, S.III, cu dimensiunile de 30 × 2 m. În 1992 sistemul de săpătură a fost modificat, fiind proiectate mai multe șiruri de suprafețe succesive, cu dimensiunile de

4 × 4 m, cu martori intermediari de 1 m. Primul șir a fost notat cu Sigla S.IV, fiind deschise mai întâi suprafețele B–I, de la Est de S.I. În 1993 au fost deschise suprafețele A și B, de la Vest de S.I și suprafața J, la extremitatea răsăriteană, pe panta platoului. În sfârșit, în 1996, s-a continuat cu S.IV K și au mai fost deschise suprafețele S.IV A–B S: VII A–B, șirul S.V fiind prevăzut a fi deschis la Sud de S.IV. Tot în 1996, în urma unor activități gospodărești, s-au mai deschis două secțiuni paralele, cu dimensiunile de 10 × 2 m, orientate est–vest, pe panta răsăriteană a platoului și notate cu siglele S.X A–B (fig. 10).

Din punct de vedere stratigrafic situația se prezintă diferit pe platou, pe panta de răsărit. Pe platou²³ stratul de cultură este superficial, cum am mai amintit. Nu se pot face deosebiri coloristice sau de constituție decât cu mare dificultate. Complexele arheologice sunt reprezentate, cu două excepții (complexul cu oase de animale din sec. IV–V p. Chr. M. 1/93), prin gropi, unele de dimensiuni remarcabile, având, cele mai multe dintre ele, pietre în umplutură și, mai ales, îngrămădite la gură. Material arheologic s-a găsit în doar câteva dintre aceste gropi, fiind vorba de rare oase de animale și cioburi. Ceramica permite încadrarea acestor gropi în sec. IV–V, cum de altfel o mai indică și fibulele cu piciorul întors pe dedesubt găsite în două din aceste complexe. Materialele din epoca bronzului sunt rare pe platou, iar un strat de locuire propriu zis din această epocă nu a putut fi sesizat pe platou. Doar în câteva gropi, de dimensiuni mai mici, s-au găsit cioburi M. Ia–IIb. Abia în campania din 1993 a fost descoperit un mormânt de înhumăție (M. 1/93) aparținând sfârșitului culturii Monteoru și un altul, de incinerăție, ce se poate data în sec. VI–V a. Chr., perioadă de timp căreia de asemeni îi lipsește o depunere arheologică în zonele cercetate la Zănoaga.

Pe panta de est însă, situația stratigrafică este cu totul diferită. Stratul de cultură atinge o grosime medie de 1,20–1,30, putând fi distinse 5 niveluri de locuire. Deasupra solului viu, reprezentat printr-un sol cafeniu, compact, sau, mai jos, pe pantă, printr-un strat de lut galben-vinețiu, se în-

²² Încadrarea materialului din sondajul 1983–1985 a fost făcută de colegul Gheorghe Diaconu, căruia îi mulțumim pe această cale.

²³ Denumirea de platou, este mai mult sau mai puțin aproximativă, căci terenul se prezintă într-o ușoară înclinare de la SV către NE, fiind, în plus ușor accidentat. Către extremitatea de Sud, lângă drum, se găsește un soi de val, rezultat în bună măsură din pietrele adunate grămadă de foștii proprietari ai terenului, care l-au curățat astfel pentru cosit.

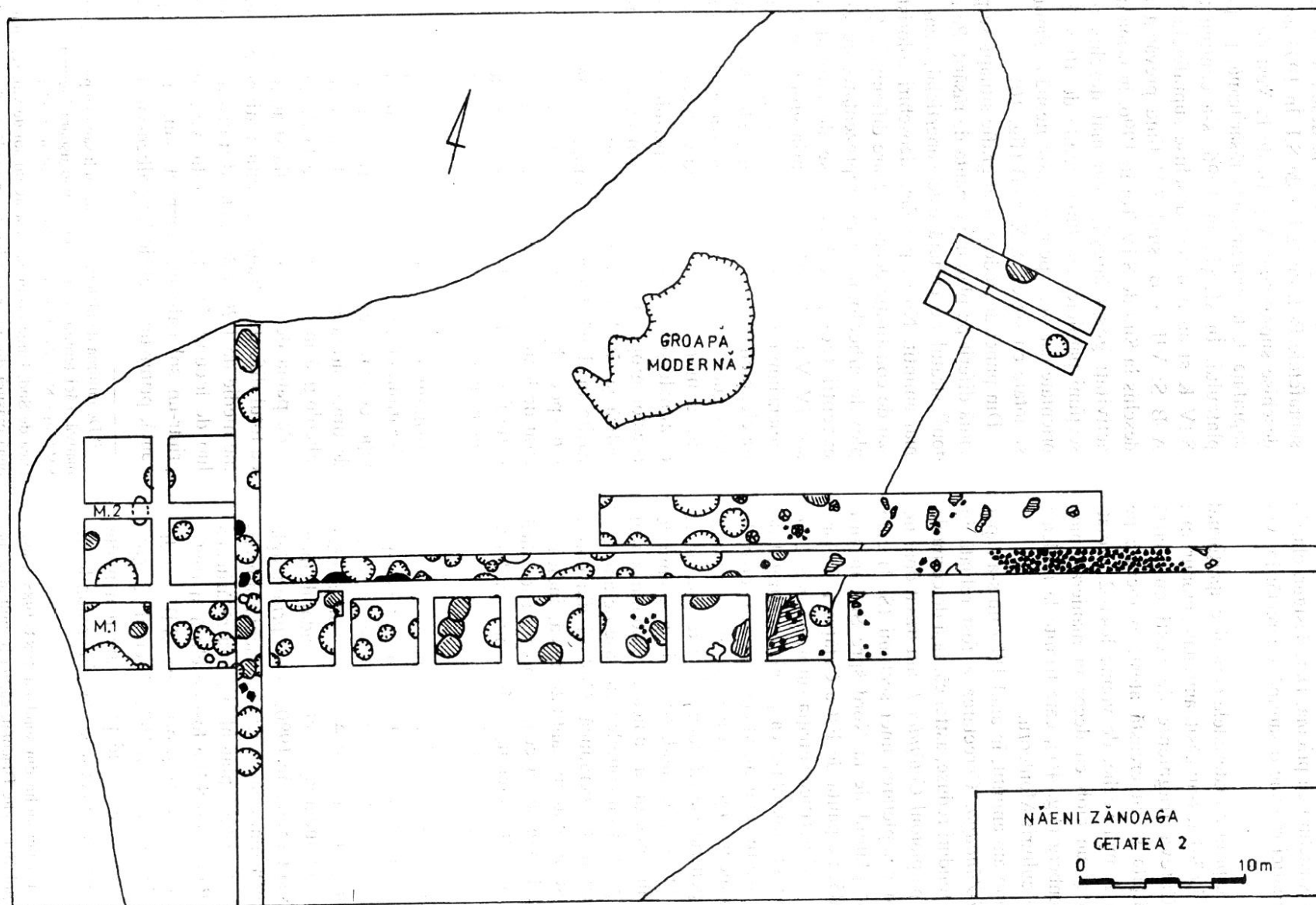

Fig. 10. Stațiunea *Cetățuia* 2. Planul săpăturilor din anii 1982–1983, 1985, 1988–1993, 1996.

tinde un strat de pământ cenușiu, lutos, cu pete de lut vinețiu, disparate, la baza depunerii. Stratul conține destul de mult material arheologic reprezentat prin ceramică, oase de animale, pietre, fragmente de chirpic, iar la bază are pe alocuri resturi de arsură neagră. Acest nivel a fost denumit *Zănoaga Ia* (mai departe Zn. Ia). Deasupra acestuia se găsește un alt strat de culoare cenușie, compact, separat de primul prin resturi de podine din lut galben bățut, sau dungii negre de arsură. Materialul arheologic, numeros, este constituit din cioburi, oase, chirpici, pietre. Nivelul a fost denumit *Zănoaga Ib* (mai departe Zn. Ib). Separat de acesta prin numeroase și, uneori, destul de bine păstrate, resturi de podine din lut galben bățătorit, ca și prin lentile de cenușe, se află un strat de pământ negru-cenușiu, compact, cu mult material arheologic. Nivelul acesta a fost denumit *Zănoaga IIa* (mai departe Zn. IIa). Îi urmează o altă depunere de sol cenușiu, afânat, având la bază lentile de chirpic ars. Materialul arheologic, foarte numeros, constă din ceramică, obiecte din os/corn, oase de animale, chirpici, pietre. Nivelul acesta a căpătat denumirea de *Zănoaga IIb* (mai departe Zn. IIb). Ultima depunere arheologică este reprezentată printr-un sol negru-cenușiu, mazăros, străbătut de multe ganguri de animale care l-au deranjat. A fost denumit *Zănoaga III* (mai departe Zn. III) (fig. 11). Din punct de vedere cultural nivelele Zn. Ia–Ib, Zn. IIa–IIb aparțin perioadei timpurii a epocii bronzului, respectiv fazelor de început ale culturii Monteoru. Nivelul Zn. III, deranjat de gangurile de animale, ca de alte intervenții, conține un material amestecat. Cele mai vechi materiale se încadrează în stilurile Monteoru I.c4–3, Ic2, există apoi materiale ceramice tipice stilurilor Ia–IIb, precum și cioburi din sec. IV–V pr. Chr., nepunându-se face însă distincții stratigrafice în cadrul acestei depuneri.

Celei mai vechi locuiri de pe panta de est a *Cetățuiei 2*, ilustrată prin nivelul Zn. Ia, îi corespund câteva complexe cum ar fi resturi de vetre constituite din cruste din lut așezate pe paturi din pietre de râu, precum și resturi de locuințe de suprafață, incendiate (fig. 12, unde suprafața hașurată reprezintă zona cu urme de ardere). Resturi de podine din lut galben s-au găsit și în nivelele Zn. IIa–IIb, documentând construcții de suprafață (fig. 13). Sunt destul de frecvente situațiile în care s-au putut observa pe profile „trepte” ale nivelelor corespunzând foarte probabil unor

terasări făcute, de-a curmezișul pantei, pentru a crea suprafețele necesare ridicării locuinței. Prezența resturilor *in situ* de vetre, podine ca și descoperirea câtorva gropi, arată că, deși stratul de cultură se află pe pantă, nu se poate vorbi de o alunecare a depunerilor, nivelele surprinse stratigrafic fiind la locul lor, dispunerea lor corespunzând unui tip de așezare pe pantă, în terase, caracteristică de altfel și altor stațiuni monteorene²⁴.

În secțiunea II, la baza celui mai de jos nivel, pe o porțiune de circa 12 m, a fost surprinsă o suprafață acoperită cu bolovani de calcar „înecați” într-un lut galben. Printre bolovani s-au găsit fragmente ceramice, deosebit de fragmentare. Suprafața cu bolovani nu a fost surprinsă și în secțiunea paralelă S.III. Cercetarea acestui complex nu este încheiată, astfel că nu putem face deocamdată nici un fel de interpretare.

Denumirile primelor patru niveluri ale așezării de pe panta răsăriteană a *Cetățuiei 2* au fost stabilite și după un prim examen al materialului ceramic. În linii mari se pot deosebi trei categorii ceramice distincte după tehnica de lucru. Cea mai bine reprezentată numeric este categoria de uz comun, cu vase în general de dimensiuni mari, aproape în totalitate vase cu profil în „S” alungit, lucrate dintr-o pastă grosieră, aspră, mai puțin bine frământată, de culoare cel mai adesea brun-cenușie sau cenușiu-cărămizie, arsă neuniform, cu pete. Caracteristica principală o constituie prezența „scoicilor pisate” ce dă suprafețelor vaselor un aspect „mozaicat” care permite apropierea acestei categorii de specii ceramice specifice altor medii culturale ale bronzului timpuriu²⁵. În cazul ceramicii de uz comun de la *Năeni-Zănoaga*, prezența scoicilor pisate în pastă se datorește însă folosirii, ca ingredient, a calcarului fosil ce se găsește din belșug în zonă. A doua categorie, cu un repertoriu de forme mai variat, cu vase de dimensiuni mari sau

²⁴ Este cazul, mai întâi, chiar al stațiunii eponime de la Sărata Monteoru (cf. pentru nivelele monteorene cele mai vechi Eugenia Zaharia, *Dacia*, N. S., 31, 1987, 1–2, p. 21–49), ca și pentru alte așezări ale acestei culturi (cf. Marilena Florescu, *ArhMord*, 10, 1985, p. 7–29). Situații similare se întâlnesc și în așezarea de la Berca, jud. Buzău (săpături inedite 1975, 1977, I. Motzoi-Chicideanu). Posibilitatea unor alunecări de straturi, în cazul locuirilor pe pantă, care pot influența „deslușirea profilului” la Sărata Monteoru a fost adusă în discuție de A. Vulpe, *SCIVA* 34, 1983, 1, p. 73–74.

²⁵ Cum este cazul, de pildă, pentru ceramica Coțofeni din sudul Banatului și din Oltenia, cf. P. Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976, p. 19.

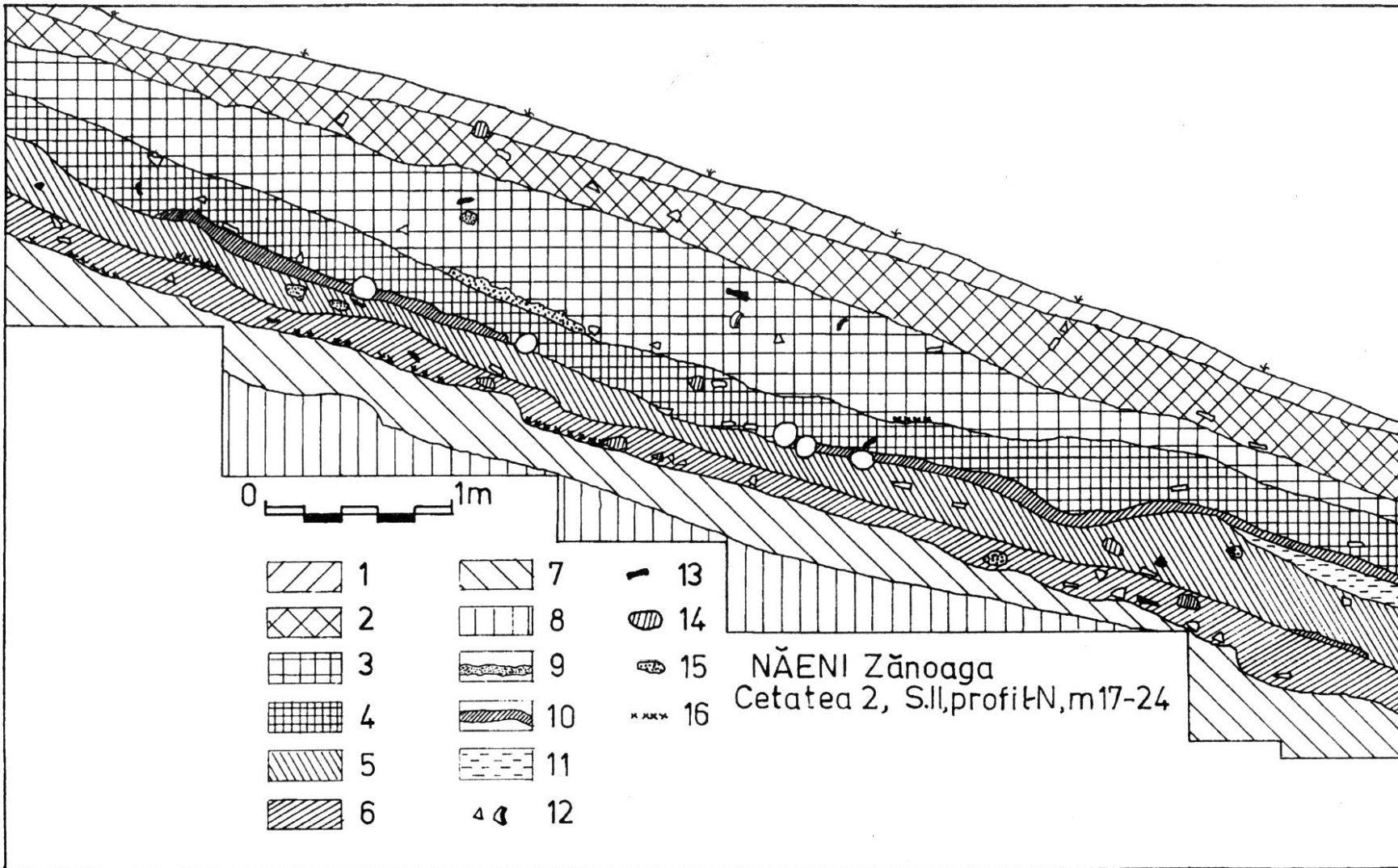

Fig. 11. Stațiunea *Cetățuia* 2. Segmentul din profilul de nord al S. II/1988–1990: 1 Sol vegetal; 2 sol negru-cenușiu, mazăros (niv. Zănoaga III); 3 sol cenușiu, afânat (niv. Zănoaga IIb); 4 sol negru-cenușiu (niv Zănoaga IIa); 5 sol cenușiu, compact (niv. Zănoaga Ib); 6 sol cenușiu, lutos, cu pete de lut verzui purtat (niv.

Zănoaga Ia); 7 sol cafeniu, compact; 8 lut galben vinețiu; 9 lentile din chirpic; 10 resturi de podine din lut galben bătut; 11 cenușe; 12 cioburi; 13 oase de animale; 14 pietre; 15 fragmente de chirpic; 16 arsură neagră.

mijlocii, dar uneori și mai mici, este caracterizată printr-o pastă în care ingredientul principal este nisipul cu bobul mare și, mai rar, calcarul pisat. Arderea este identică primei categorii. Din punct de vedere numeric, categoria intermediară pare să fie

arsă la negru închis sau roșu cărămiziu, existând și piese arse la brun-cafeniu. O altă caracteristică a acestei grupe o constituie, pe lângă modelarea atentă a vaselor, prezența slipului puternic lustruit care, acoperind suprafața vaselor, le dă un soi de

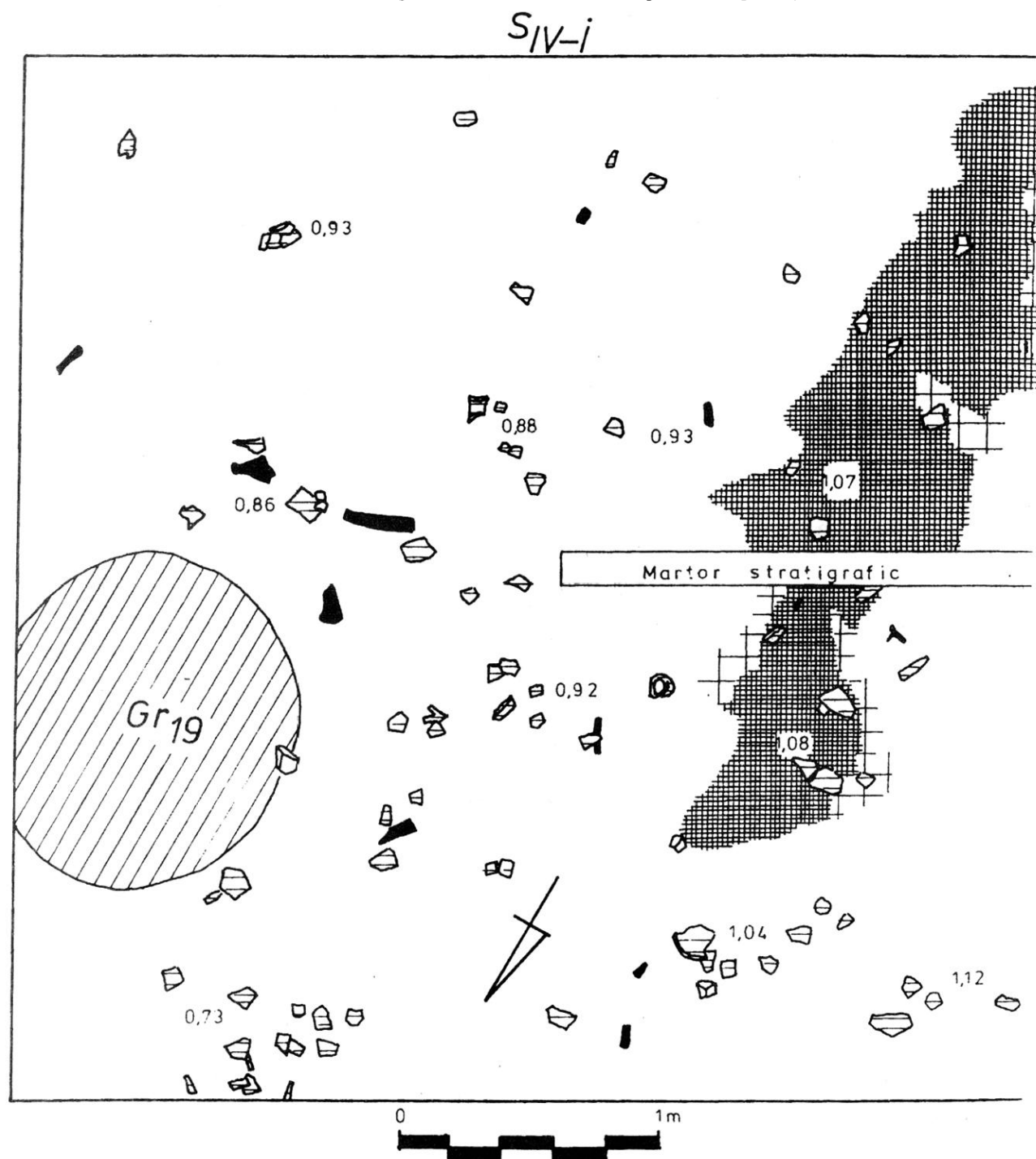

Fig. 12. Stațiunea Cetățuia 2. S. III/1989/1991, complexe din nivelul Zănoaga IIb.

cel mai puțin reprezentată. Cea de a treia categorie este constituită din vase lucrate dintr-o pastă foarte fină, cu nisip cernut cu grijă, bine frământată și

luciu metalic. Din această categorie lipsesc vasele de dimensiuni mari cu profil în „S” alungit, fiind însă prezente alte forme, între care predomină

ceștile și castroanele. Repertoriul de forme al primelor patru nivele nu este foarte variat, deși cantitatea de material ceramic descoperit este destul de mare. Nu intenționăm să facem în cadrul acestui raport o prezentare exhaustivă a ceramicii, studiul întregului material și săpăturile nefiind încă încheiate. Considerăm însă necesară o prezentare generală a materialului arheologic, a ceramicii mai ales, pentru o introducere rapidă și corectă, deși succintă, în circuitul științific a descoperirilor din bronzul timpuriu de la *Năeni-Zănoaga*²⁶.

sau în bandă, trasă din toartă și plasată sub buză (fig. 14/5, 8–9) pentru exemplarele din nivelele Zn.Ia și Zn.Ib sau supraînălțată și uneori prevăzută cu creastă la partea superioară (fig. 16/1–2; 17/4) pentru cele din nivelele Zn. IIa–IIb. Cea de a doua variantă este reprezentată prin ceștile cu umărul marcat printr-un prag (fig. 17/4; 18/1–2), câteodată și pântecele fiind marcat printr-un prag asemănător la partea inferioară (fig. 17/4). Aceste cești, a căror altă caracteristică o constituie faptul că au două torți, apar doar în nivelul Zn. IIb. Mai trebuie subli-

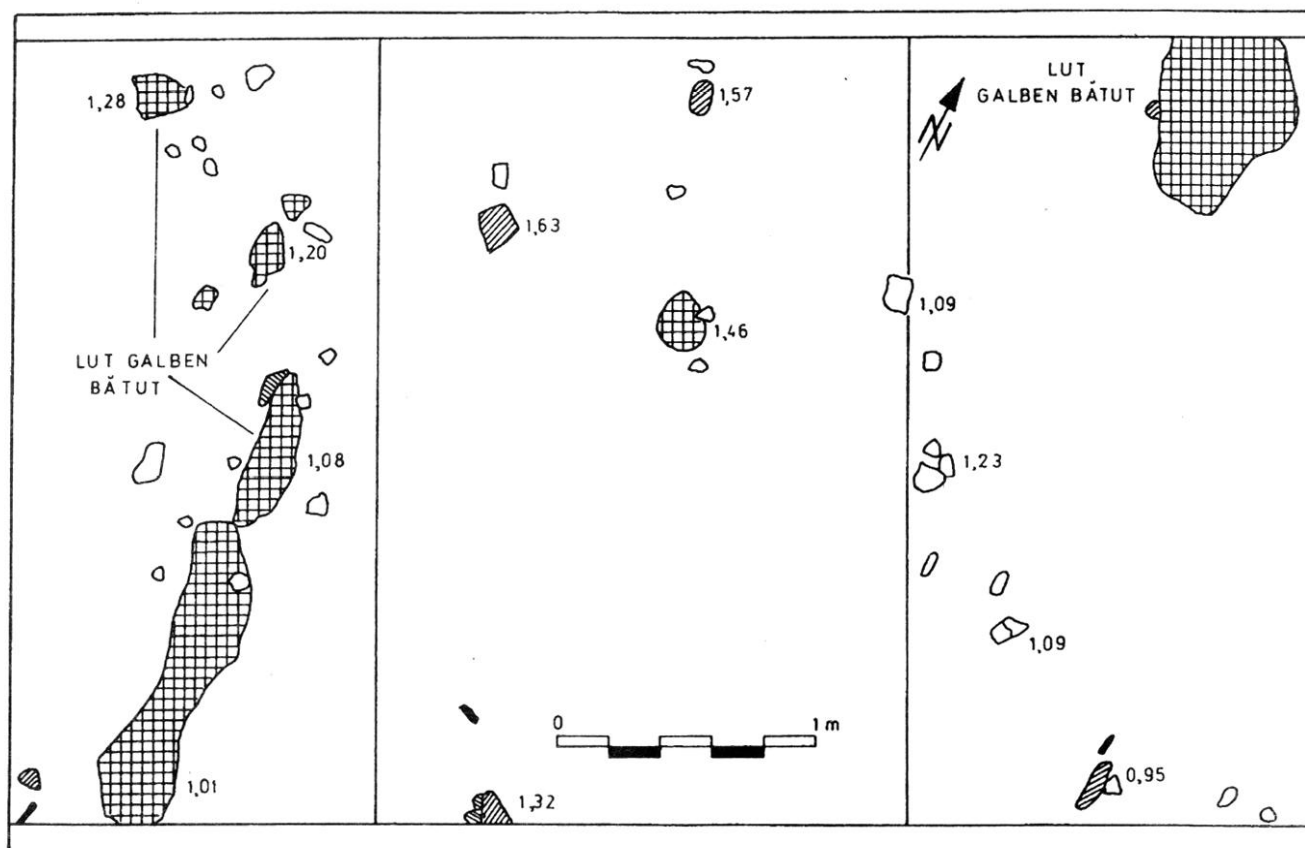

Fig. 13. Stațiunea *Cetățuia 2*. S. IV–I/1992–1993, complex arheologic din nivelul Zănoaga Ia.

Din punctul de vedere tipologic, cea mai importantă formă este ceașca. După silueta generală a recipientelor se pot deosebi două variante principale de cești. Prima este cea a ceștilor cu corpul relativ înalt, bombat, cu marginea ușor răsfrântă (fig. 14/5, 8–9), cu fundul drept, fund profilat (fig. 16/1) sau, uneori, inelar (fig. 16/2; 17/4). Ceștile acestei variante au o singură toartă, cu secțiune ovală

niat faptul că torțile, trase din buză și supraînălțate, au creasta ceva mai elaborată față de exemplarele din nivelul anterior (Zn. IIa), ceea ce ar putea indica o anumită evoluție tipologică. Ornamentația lipsește aproape cu totul, singurele excepții fiind micile proeminente organice (fig. 14/8) prezente doar pe câteva exemplare. O altă excepție în ceea ce privește decorația, este oferită de o ceașcă miniaturală, din nivelul Zn. IIa, al cărei pântece este decorat cu nervuri verticale (fig. 16/3).

O altă formă reprezentativă este castronul. Având corpul semisferic, castroanele pot fi deose-

²⁶ O primă prezentare a problemelor privind locuirea din bronzul timpuriu de pe *Cetatea 2* de la *Năeni-Zănoaga*, la nivelul cercetării de atunci, s-a făcut prin două comunicări în 1991 (vezi supra nota 6).

bite după margine, existând castroane cu marginea simplă (fig. 15/3, 7), lățită (fig. 15/9), teșită oblic spre interior ori exterior (fig. 15/4, 6, 8) sau răs-

trase din buză, uneori de forma unor torți miniaturale (fig. 15/1, 4, 6), sau cu mici perforații (fig. 15/3, 7-8). Mai rare în primele două nivele, cas-

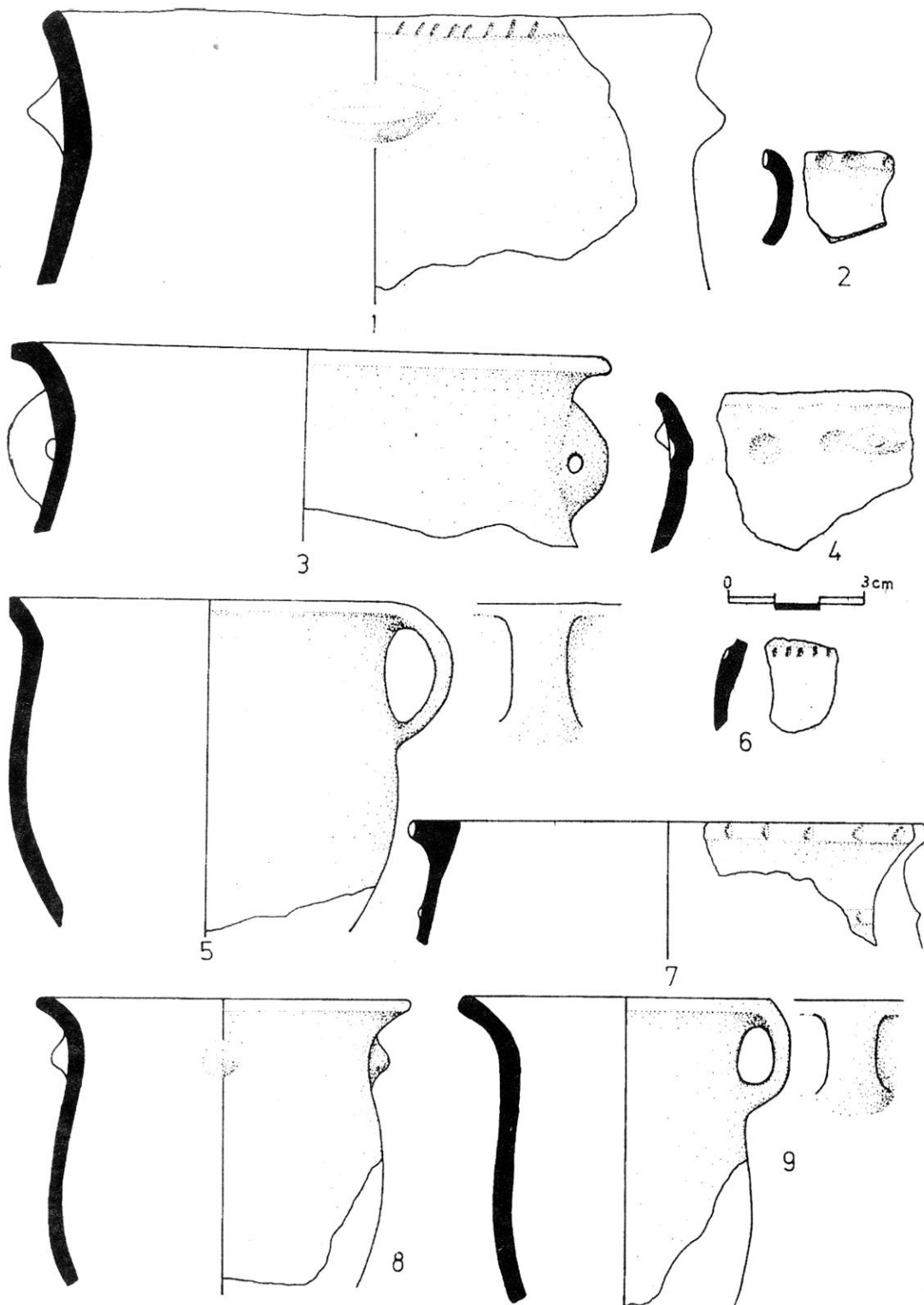

Fig. 14. Stațiunea *Cetățuia* 2. Ceramică din nivelul Zănoaga Ia.

frântă (fig. 15/1). Lipsită de decor, caracteristica principală a castroanelor o constituie proeminențele

troanele sunt prezente în număr mare în nivelele Zn. IIa-IIb.

Cea de a treia formă este ilustrată prin amfore. Este vorba de vase cu pântec bombat, umăr, cel mai adesea, marcat de un prag, gât scurt și margine răsfrântă. Dacă primele două forme sunt lucrate

din buză și perforate (fig. 17/5), în genul celor de pe marginile castroanelor, cel mai adesea însă fiind decorate cu nervuri organice dispuse vertical pe pântec (fig. 16/2).

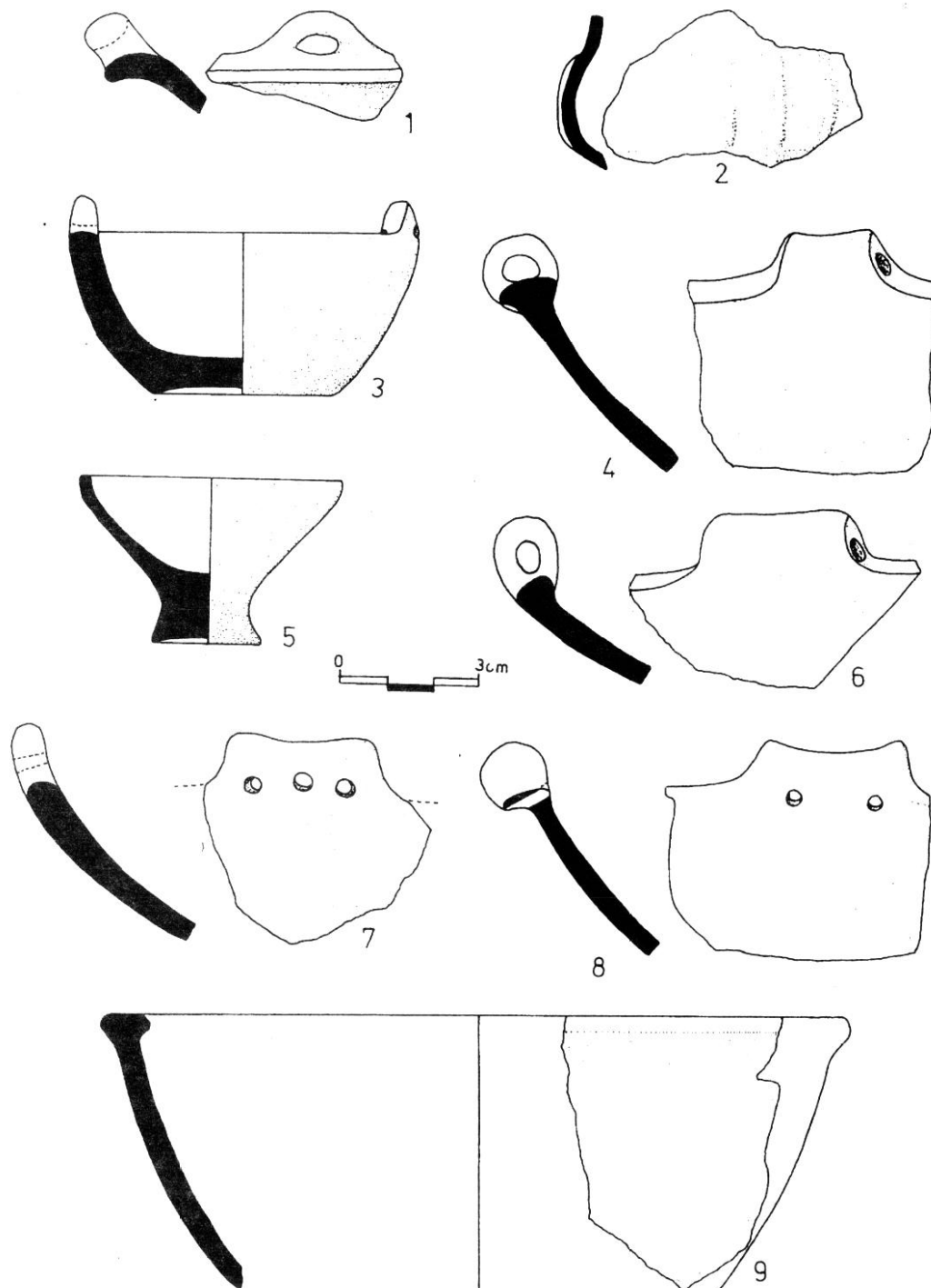

Fig. 15. Stațiunea Cetățuia 2. Ceramică din nivelul Zănoaga Ib.

numai din pastă de foarte bună calitate, amforele sunt confecționate, uneori, și din pastă intermediară. În general lipsite de decor, ca formele precedente, amforele au câteodată proemințe trase

Ultima formă principală este vasul de uz comun, probabil de bucătărie/provizii, cu profilul în „S” alungit, ale cărui exemplare au fost lucrate cu precădere din pastă amestecată cu cioburi pisate

sau nisip cu bobul mare și calcar pisat, având culori între cenușiu și cărămiziu închis, cu pete datorate unei arderi neuniforme. Buzele vaselor sunt simple (fig. 14/1), ușor răsfrânte (fig. 14/2-3) sau lățite

puse pe gât (fig. 14/7) sau prin segmentele de brâuri alveolate dispuse oblic sub margine, uneori intercalate cu proeminențe. Proeminențele organice sunt des întâlnite (fig. 14/1). Uneori, sub marginea

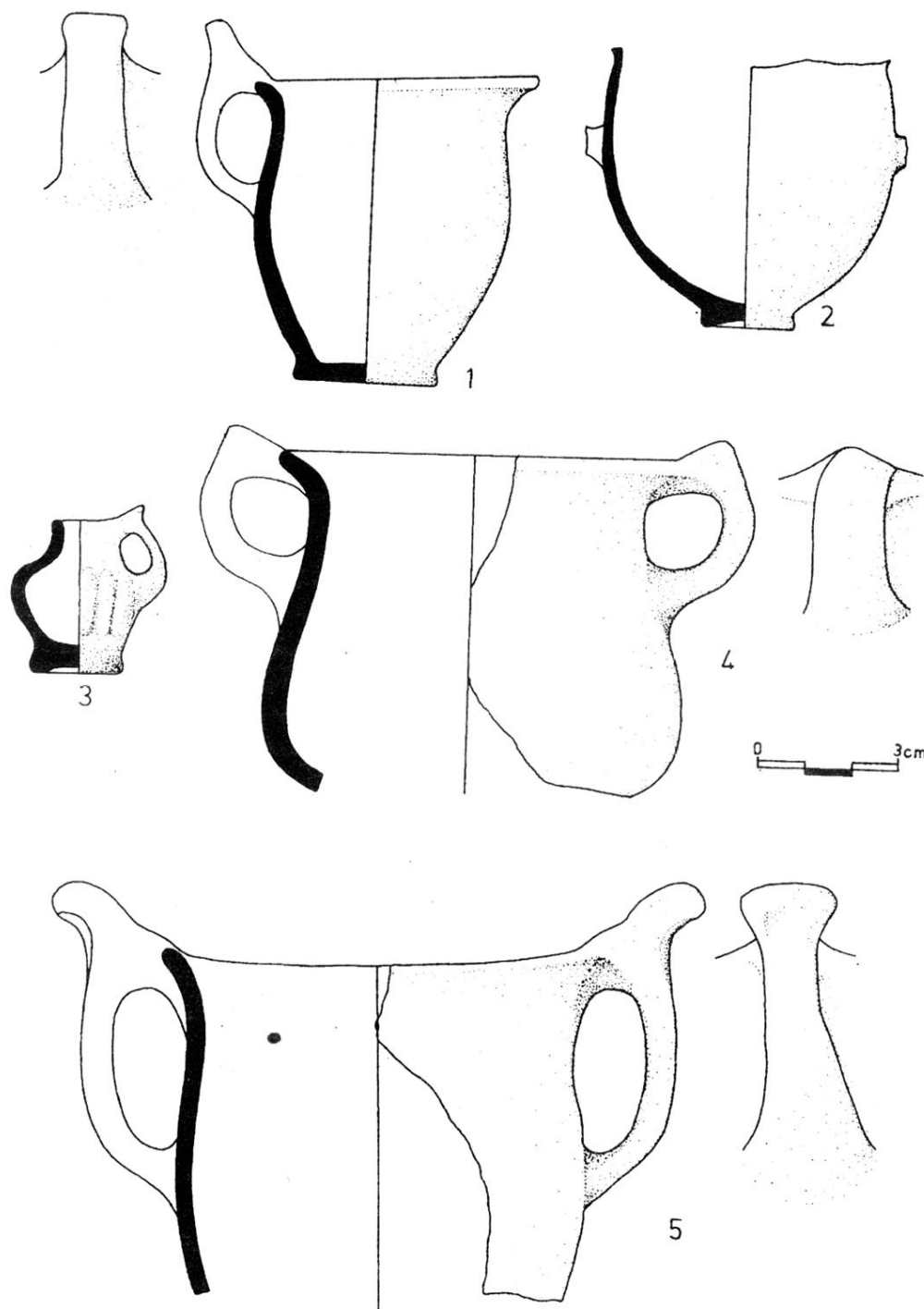

Fig. 16. Stațiunea Cetățuia 2. Ceramică din nivelul Zănoaga IIa.

spre exterior (fig. 14/7). Foarte des marginile acestor vase au fost decorate fie cu creștături (fig. 14/1), fie cu alveole (fig. 14/2). Un alt motiv ornamental este reprezentat prin brâuri alveolare dis-

vasului sunt dispuse torți mici, cu rol mai degrabă ornamental (fig. 14/3).

Ca forme aparte notăm o cupă semisferică, cu marginea simplă, cu picior (fig. 15/5) și capacul

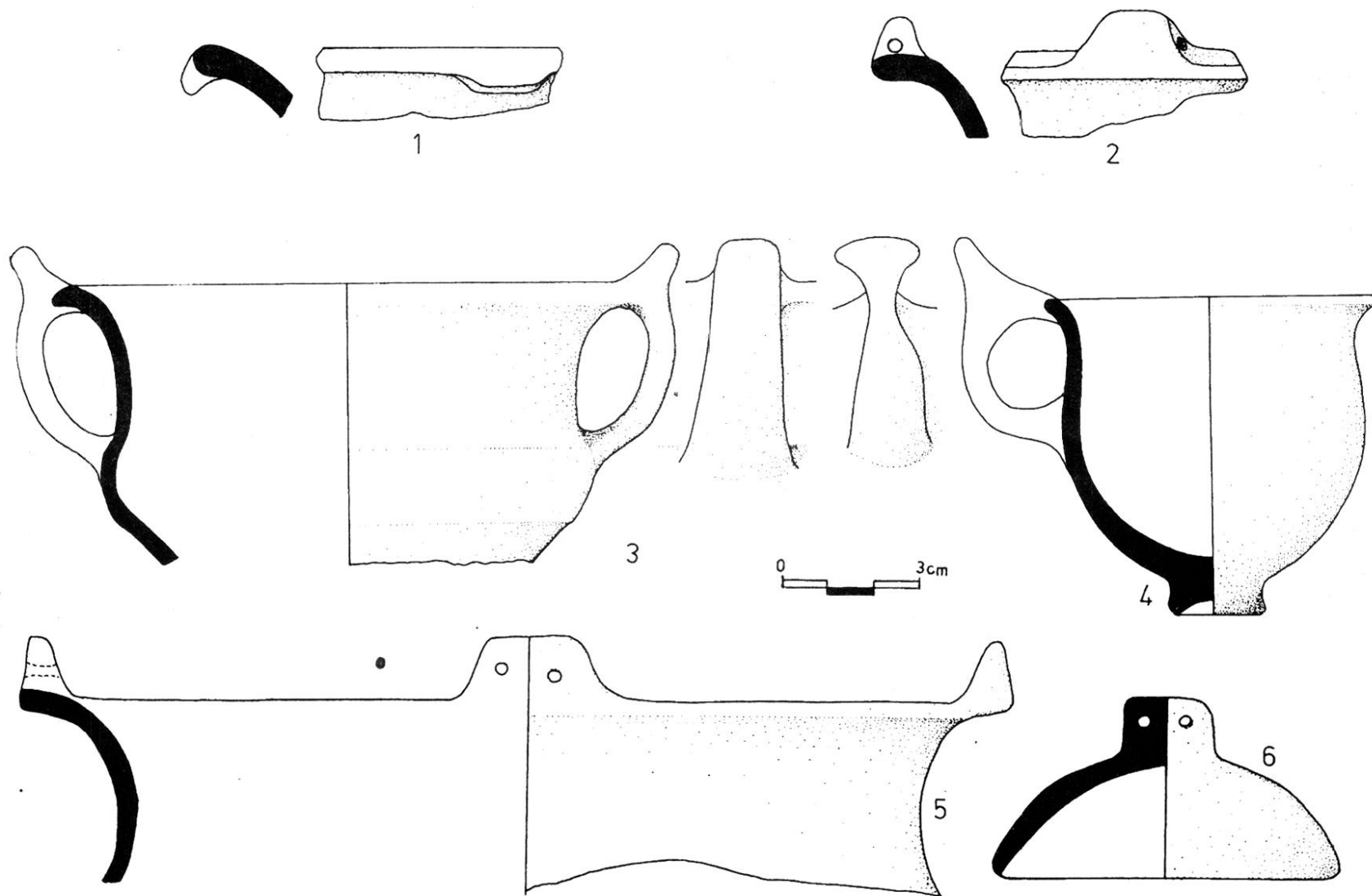

Fig. 17. Stațiunea *Cetățuia* 2. Ceramică din nivelul Zănoaga IIb.

cu proeminență perforată la partea superioară (fig. 17/6). Menționăm și alte fragmente de capace de formă cilindrică, destul de frecvente în nivelele Zn. IIa-IIb.

La baza nivelului Zn. Ia au fost găsite câteva fragmente ceramice care rețin atenția. În primul rând menționăm un fragment de vas de provizii, din pastă cu calcar pisat, ars la negru, care este decorat cu găuri buton, împinse în pastă dinspre exterior, alterând cu proeminențe organice (fig. 14/4). Un alt fragment, de la un vas cu corp bombat și umăr marcat, are ca decor un șir dispus orizontal, din scurte creștături (fig. 14/6). În afara celor două fragmente ceramice ilustrate cu această ocazie mai amintim cioburi cu decor din segmente de brăuri alveolate înguste, fragmente de torți în bandă cu decor din brăuri alveolate înguste, dispuse la baza torții, margini de vase cu creștături dispuse în șiruri paralele sub buză, toate găsite în aceeași poziție stratigrafică. Numărul lor nu este mare, sugerând prin aceasta, ca și prin contrastul față de restul materialului ceramic caracterizat prin lipsa decorului imprimat, fie influențe externe, în cazul ciobului cu găuri buton, fie importuri din alte medii.

Din lut au fost lucrate numeroase fusaiole, precum și un fragment de roată miniaturală, descoperit în nivelul Zn. IIa (fig. 19/9). Mai menționăm, din nivelul Zn. Ib un fragment de topor miniatural din lut.

Dintre obiectele din os menționăm pendentivele din dinți de animal (fig. 19/1-4), acele din os, cu cap spatulat, uneori perforat (fig. 19/5-6). Din același material au fost confecționate numeroase străpungătoare. Deosebit de frecvente sunt cuțitele curbe din piatră – *Krummesser* – (fig. 19/7-8, 11), sau topoarele din rocă dură, acestea fiind descoperite doar în nivelul Zn. IIb (fig. 19/10 a-c), ca și vârfurile de săgeată cu baza concavă, din silex (fig. 19/12-13).

Din punct de vedere tipologic este cât se poate de evidentă legătura dintre cele patru nivele ale depunerii din bronzul timpuriu. Cele patru forme principale – ceașca, amfora, castronul, vasul de uz comun –, apărând din nivelul Zn. Ia, continuă până în nivelul Zn. IIb. Același lucru se poate observa și în ceea ce privește tehnica confecționării vaselor. Dar dacă în primele două nivele este caracteristică ceașca cu toarta trasă din buză și dispusă sub margine, în nivelele Zn. IIa-b, ceștile au torțile supraînălțate, prevăzute cu creste la partea superioară, tot în aceste nivele

apărând și ceștile cu touă torți supraînălțate, acest fapt determinându-ne să împărțim, din punct de vedere tipologic, depunerea din bronzul timpuriu în două etape mari notate I și II, etape distincte și stratigrafic. Cele două nivele inferioare, constituind împreună prima etapă de locuire, sunt despărțite, din punct de vedere stratigrafic, prin elemente materiale cum sunt resturile de podine, dungile de arsură etc. Materialul ceramic al celor două nivele este practic identic, singura deosebire constituind-o prezența, la baza nivelului cel mai de jos, a unor cioburi cu aspect aparte, pe care le-am amintit, acest fapt, ca distincția stratigrafică, determinându-ne să le notăm cu siglele Ia și Ib. Cele două nivele următoare notate cu siglele IIa-b, constituind împreună etapa a doua a locuirii din bronzul timpuriu, pe lângă faptul că pot fi distinse stratigrafic cu ușurință, prezintă anume deosebiri de ordin tipologic în sensul unei evoluții vizibile, în special, în maniera de tratare a torților supraînălțate ale ceștilor, nivelului superior fiindu-i caracteristice torți cu creste ceva mai elaborate, dar fără ca acest fapt să afecteze unitatea tipologică a etapei II.

Cele mai bune paralele pentru materialul ceramic al nivelelor Zn. Ia și Zn. Ib le putem găsi în olăria nivelului Ic4-1 de la Sărata Monteoru²⁷, nivel atribuit celei mai vechi faze a culturii Monteoru cunoscut la acea dată. Materiale asemănătoare s-au descoperit și în stațiunea de la Odaia Turcului, nivelul superior²⁸. Un nivel de locuire de același fel a fost identificat prin anii '80 și în depunerile monteorene din stațiunea de la Ochiul Boului, comuna Pietroasa, punctul *Gruiu Dării*²⁹. Identificarea unei locuiri din aceeași vreme este de așteptat și în stațiunea de la Căroteni, unde sunt semnalate, fără a fi publicate, materiale ceramice care „păstrează trăsături specifice neoliticului târziu, perioadei de

²⁷ Eugenia Zaharia, *Dacia*, N. S., 31, 1987, 1-2, fig. 9/1-2, 4-6, 8, 11; 10/1-9 (aici fiind ilustrat împreună cioburi Ic4-1 și Ic4-2, fără precizări); 15/1-18.

²⁸ Ersilia Tudor, *Dacia*, N. S., 26, 1982, 1-2, fig. 7/1-6, 7-16; 8; 9.

²⁹ Săpături inedite, Florența Preda și V. Dupoi. Așezarea de la *Gruiu Dării*, situată pe un vârf al dealului Istrița, între Năeni și Sărata Monteoru, prezintă o succesiune stratigrafică după cum urmează: nivel Cucuteni B/Cernavodă I, depunere Monteoru cu mai multe nivele, cele mai de jos corespunzând fazei Ic4-1, apoi o depunere Latène. Materialul se află la Facultatea de Istorie a Universității București, unde l-am putut vedea, parțial, prin amabilitatea lui V. Dupoi. Îi mulțumim pe această cale.

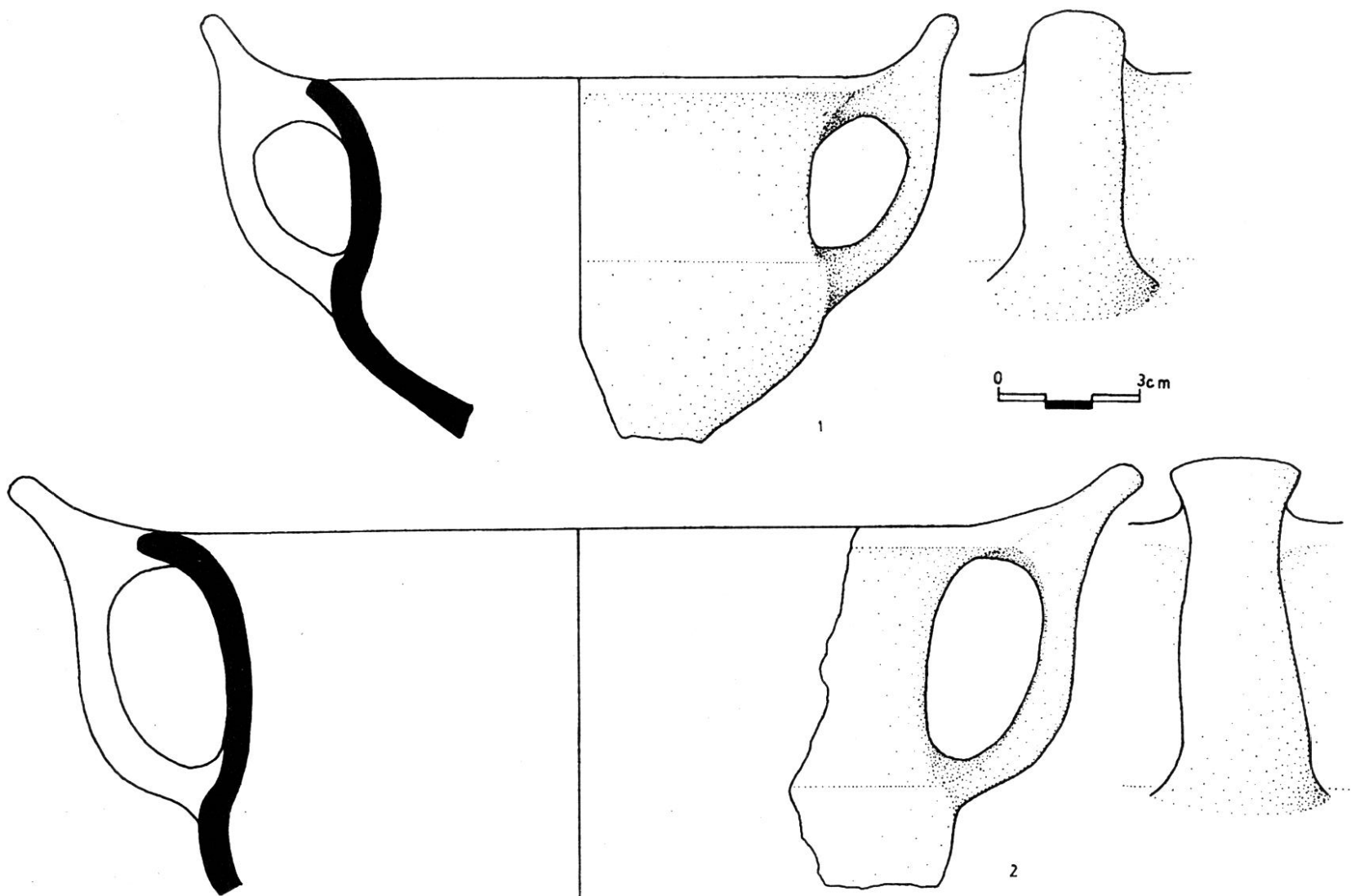

Fig. 18. Stațiunea *Cetățuia* 2. Ceramică din nivelul Zănoaga IIb.

tranziție, dar prezintă și analogii ce aparțin culturii Glina-Schneckenberg³⁰. Descoperiri de tip Monteoru Ic4-1 s-au făcut, mai demult, și în stațiunea de la Poiana, pe Siret³¹. În sfârșit, nu trebuie uitate ceștile cu torți supraînălțate și castroanele cu decor din nervuri verticale pe pântec, descoperite în mediul așa numitei culturi Edineț³². Cești cu toartă supraînălțată, oarecum asemănătoare, s-au găsit și în interiorul arcului carpatic, mai precis în Țara Bârsei, la Feldioara, Merești și Sfântu Gheorghe³³, descoperirile acestea necesitând însă precizări privind contextul. Se conturează astfel o arie a fazei Monteoru Ic4-1 care se extinde dincolo de curbura Carpaților către vest, la Odaia Turcului și poate la Costeștii din Vale³⁴, ca și către răsărit, în Moldova, la Poiana. Încă nu se pot preciza raporturile dintre descoperirile Monteoru Ic4-1 și cele de tip Edineț, în Basarabia sau cele din Țara Bârsei, dar legăturile cu aceste spații sunt totuși clare, ceea ce permite în viitor discutarea problemelor începutului culturii Monteoru într-un cadru mai larg decât până acum. În aceeași ordine de idei mai trebuie pomenite unele apropieri ce se pot face între ceramica nivelelor din bronzul timpuriu de la Năeni-Zănoaga și mediile de la sud de Dunăre. O serie de elemente comune (e vorba în special de castroanele cu proeminențe sau torți false pe buză, dar și de nervurile verticale pe pântecul vaselor) pot fi observate în stațiunea de la Ezero, mai ales în nivelele VII-IV³⁵. Castroane

asemănătoare se mai cunosc și din stratul 24 de la Kastanas³⁶. De altfel, maniera aceasta de a decora marginea castroanelor, ca de altfel și nervurile verticale pe corpul vaselor se întâlnesc deopotrivă în medii Coțofeni sau Baden³⁷.

Așa cum am menționat, există câteva deosebiri de ordin tipologic între nivelele Zn. IIa și Zn. IIB, ceștile din ultimul nivel având un aspect mai evoluat. Lipsa însă a cioburilor cu decor Schneckenberg, precum și a vasului askos, elemente definitorii ale stilului Ic4-2, nu permit o încadrare a nivelului Zn. IIB dincolo de stilul Ic4-1. Am amintit deja că în cursul cercetărilor de la Năeni-Zănoaga au fost descoperite sporadic și nu în contexte precizate, cioburi cu decor Schneckenberg, acest fapt deschizând posibilitatea identificării viitoare și a unui nivel Ic4-2 clar.

Caracteristicile tipologice ale ceramicii nivelelor inferioare Zn. Ia-Ib dovedesc, după opinia noastră, legătura directă cu ceramica, mai evoluată desigur, a stilului Ic4-1 documentat prin cele două nivele superioare și, prin aceasta, apartenența la cultura Monteoru. Prin poziția stratigrafică, nivelele Zn. Ia-Ib atestă ca atare o etapă Monteoru ce se dovedește a fi cea mai veche cunoscută până acum și pentru care propunem denumirea de *Monteoru-Zănoaga*, stațiunea de pe *Cetățuia 2* fiind deocamdată singura în care a fost identificat un asemenea nivel.

Locuirea din bronzul timpuriu de la Zănoaga, reprezentată prin cele patru nivele (Zn. Ia-Ib-IIa-IIB), prezintă o importanță aparte, care depășește cadrul cercetării locale. Este cunoscută controversa științifică privind etapele de început ale

³⁰ V. Bobi, Vrancea StCom, 4, 1981, p. 49.

³¹ Radu și Ecaterina Vulpe, Dacia 3-4, 1927-1932 (1933), fig. 24/1, 3; 29/7-8; 30/1-2; 31/1-2; 32/3-7; 37/1. Este surprinzător că aceste materiale, ce par a fi destul de multe, nu au fost menționate până acum în discuțiile privind originea culturii Monteoru.

³² Dergačev V. A., *Moldavija i sosednie territorii v epohu bronzy (Analiz i harakteristika kul'turnyh grupi)*, Kišinev, 1986, p. 111-120, fig. 26/10-14; 27/7-15.

³³ N. Boroffka, *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*, UPA, 19, 1994, Teil 1, p. 133, 200; Teil 2, pentru Feldioara, Pl. 72/5; 73/4-7; Merești Peștera Almaș, P. 95/10; Sfântu Gheorghe „Epresetet” Pl. 118/8-10.

³⁴ Este vorba de o așezare cercetată sumar, în punctul Măgura, pe malul Sabarului, unde a fost identificat un nivel de locuire cu o ceramică asemănătoare celei Glina, dar lipsindu-i decorul specific cu găuri-buton (cf. I. Chicideanu, Materiale, 14 1982, p. 128).

³⁵ G. I. Georgiev, Merpert N. Ja., Katinčarov R. V., Dimitrov D. G., *Ezero. Rannobronzoboto selišče*, Sofia, 1979, p. 221-400. Pentru stațiunea de la Ezero există o impresionantă serie de date ¹⁴C (cf. J. Görsdorf, J. Bojadžiev, Eurasia Antiqua, 2, 1996, p. 137-142) care ne-ar fi putut ajuta, eventual, la nuanțări privind cronologia locuirii de la Zănoaga, dar datele sunt deosebit de contradictorii trebuind a fi privite cu multe rezerve.

³⁶ I. Aslanis, *Kastanas. Die frühbronzezeitlichen Funde und Befunde*, PAS, 4, 1985, Pl. 8-14. Pentru nivelul 24 de la Kastanas dispunem și de o dată ¹⁴C: Bln-2587, 3570 ± 50 B. P. (cf. S. W. Manning, B. Weninger, Antiquity, 66/252, 1992, p. calibrat cu programul Oxcal v 2.13 cu 1σ 1980-1870 B. C., cu 2σ 2040-1740 B. C., sau cu programul Cal. 15 (Gröningen) cu 1σ 1970-1874 B. C., cu 2σ 1966-1748 B. C. Datele fie cu 1σ sau 2σ ni se par prea joase pentru comparația cu nivelele din bronzul timpuriu de la Năeni-Zănoaga, dat fiind că dispunem și de o dată, mai înaltă, chiar de la Sărata Monteoru, pentru nivelul Ic2: Bln-4619, Sărata Monteoru, areal 2 (1949), cărbune 3919 ± 48 B. P. (informație amabilă N. Boroffka), calibrat cu programul Oxcal v 2.13 cu 1σ 2470-2330 B. C., cu 2σ 2500-2270 B. C., sau cu programul Cal. 15 (Gröningen) cu 1σ 2464-2334 B. C., cu 2σ 2562-2206 B. C.

³⁷ P. Roman, *op. cit.*, pl. 12/10; 47/14; 72/11; 92/2 4, 6; P. Roman, I. Nemeti, *Cultura Baden în România*, București, 1978, pl. 13/1, 8; pl. 52/4, 9; pl. 55/5, 7-8.

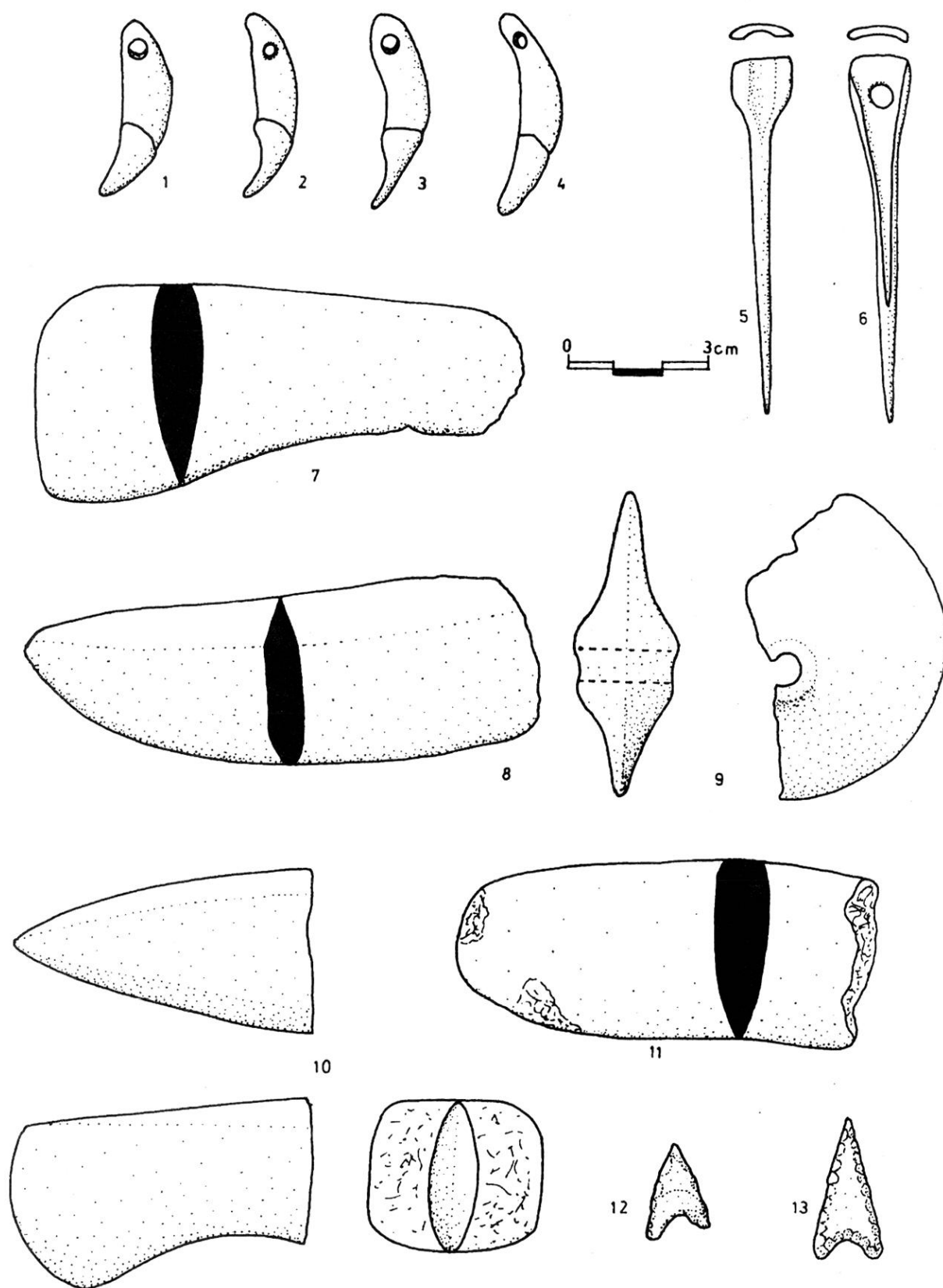

Fig. 19. Stațiunea Cetățuia 2. 1-4 pandantivi din colți de animale (niv. Zănoaga Ia-Ib); 5-6: ace din os (niv. Zănoaga IIa); 7-8, 11 cuțite curbe din piatră (*Krummesser*) (niv. Zănoaga I-II); 9: roțiță din lut (niv. Zănoaga IIa); 10a-c topor fragmentar din piatră (niv. Zănoaga IIb); 12-13 vârfuri de săgeți din silex (niv. Zănoaga IIa-b).

19 Stațiunea Cetățuia 2. S. IV. A plan.

culturii Monteoru³⁸. Desigur că ordonarea datelor privind începuturile acestei culturi, de o deosebită însemnătate pentru bronzul nord-dunărean, întâmpină nu puține obstacole. Acestea se datoresc însă, mai degrabă, stadiului publicării săpăturilor și, destul de des, modului de publicare a materialelor. Succesiunea stratigrafică de la Sărata Monteoru cu greu poate fi contestată, profilele pu-

blicate³⁹ fiind în general satisfăcătoare. Ar fi fost de dorit, pentru reducerea neclarităților, ca profilele să fi fost însoțite și de planurile complexelor, cel puțin pentru cele trei nivele Ic4⁴⁰, precum și de publicarea *integrală* a ceramicii din complexele respective. Cum între anul primei identificări a nivelului Ic4 de la Sărata Monteoru și prima publicare *in extenso* a materialului arheologic corespunzător

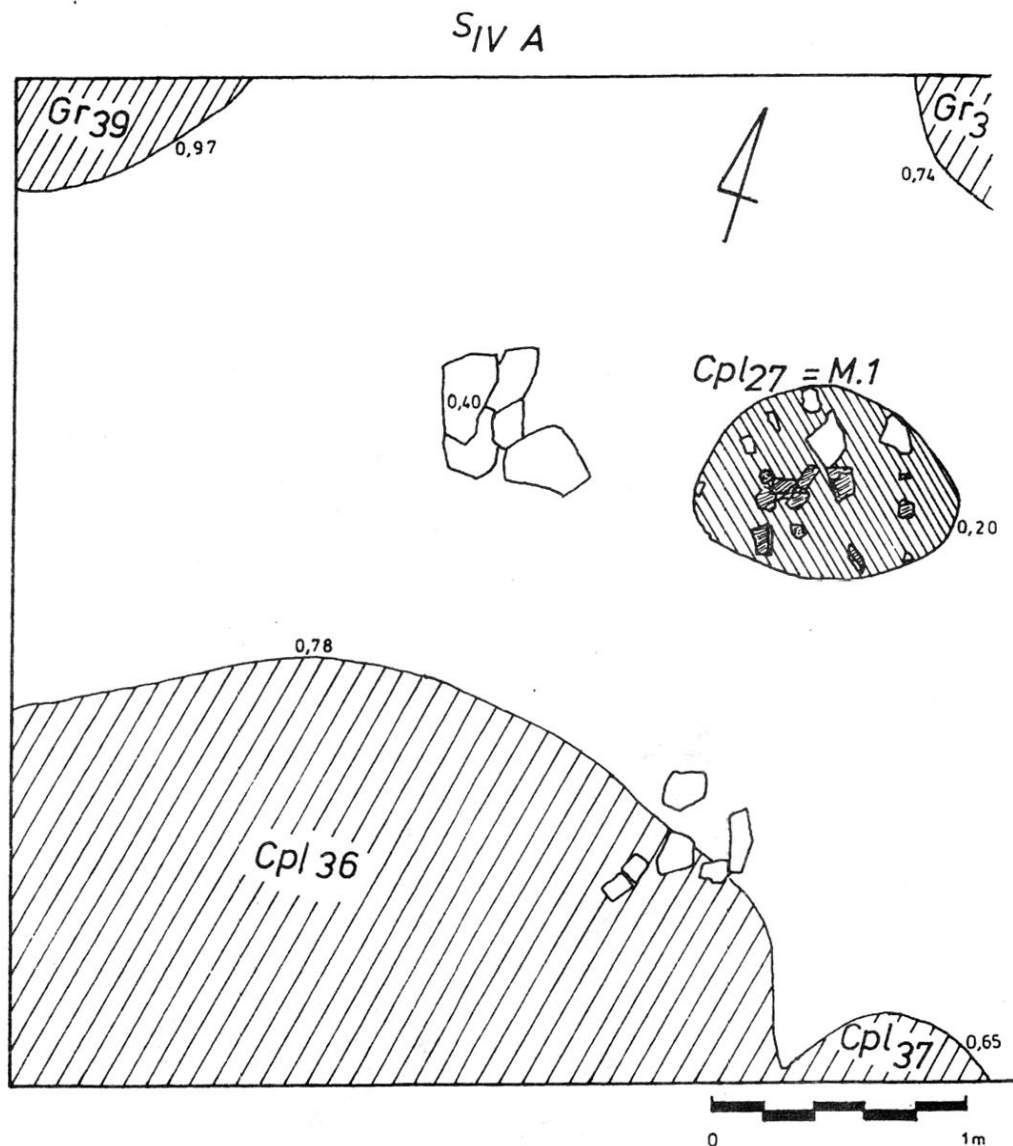

Fig. 20. Stațiunea Cetățuia 2. Suprafața S: IV A, plan, cu poziția M. 1.

³⁸ În principal există două puncte de vedere deosebite: cel al Eugeniei Zaharia, care susține evoluția etapelor timpurii ale culturii Monteoru (fazele Ic4-1, Ic4-2, Ic4-3) în sensul observațiilor stratigrafice din stațiunea eponimă și cel al lui A. Vulpe care, introducând noțiunile de Odaia Turcului și Năeni-Schneckenberg ca fenomene arheologice de sine stătătoare, socoate ca primă etapă a culturii Monteoru nivelul Ic4-3 (Eugenia Zaharia, *op. cit.* și respectiv A. Vulpe, *Starinar*, 40-41, 1991, p. 105-111, cu discuția integrală și literatura mai nouă).

³⁹ E. Zaharia, *Dacia*, N. S., 31, 1987, 1-2, fig. 2, profilul principal pe baza căruia s-a făcut departajarea nivelului fazei Ic4; idem, *Dacia*, N. S., 34, 1990, fig. 1-3; idem, *Dacia*, N. S., 35, 1991, fig. 1-3, profilul de la fig. 2 fiind singurul unde se poate observa că depunerea Ic4 este alunecată; idem, *Dacia*, N.S., 37, 1993, fig. 2/A-B.

⁴⁰ Această sugestie a fost avansată, în cadrul discuțiilor pe marginea comunicării privind descoperirile de la Năeni-Zănoagai, în mai 1991 la Institutul de arheologie, de către P. Roman.

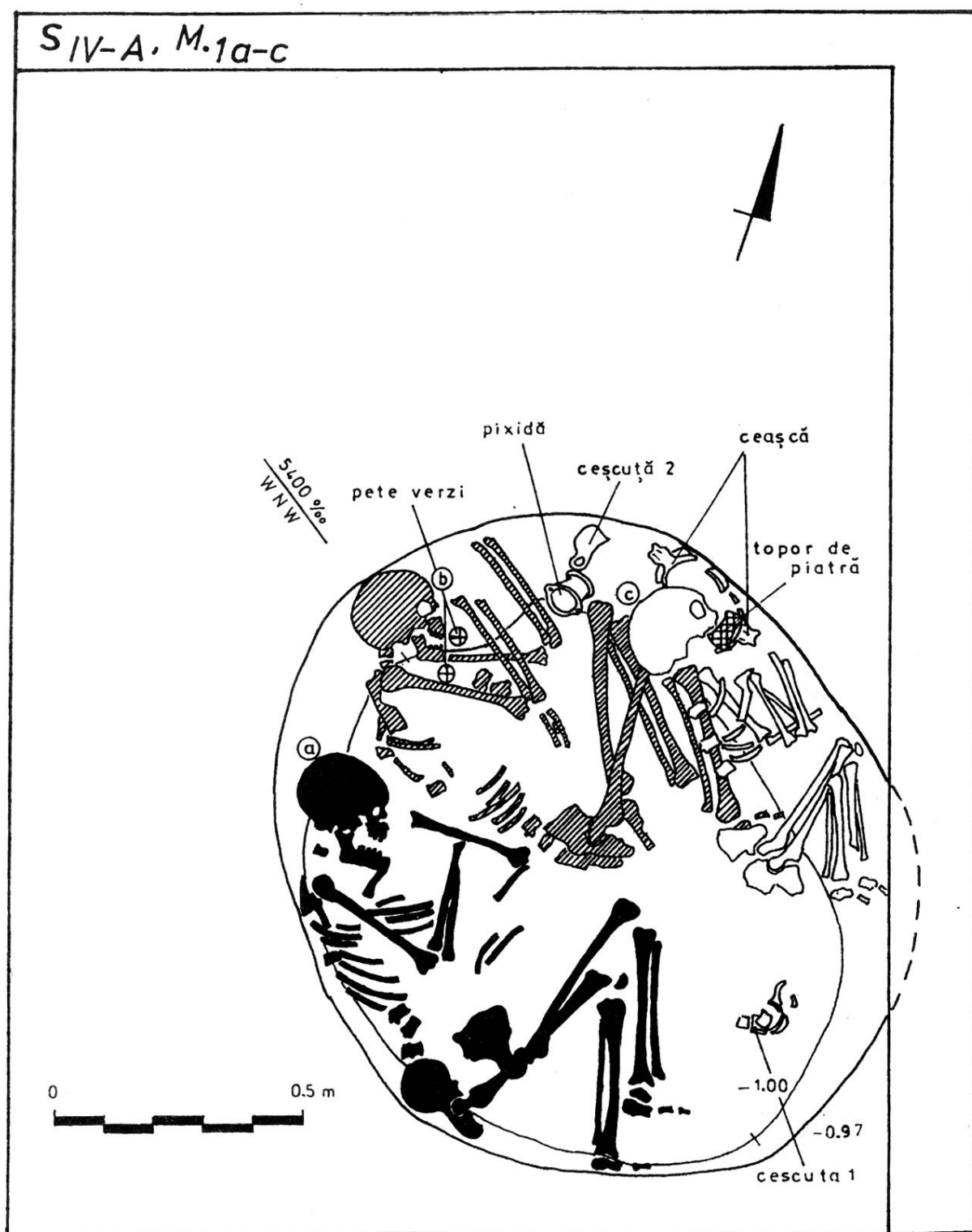

Fig. 21. Stațiunea Cetățuia 2. Mormântul 1, plan.

a existat un interval de peste trei decenii⁴¹, era firesc ca descoperirea, în acest interval de timp, în alte părți, a unor locuiri de felul celor din nivelele cele mai vechi ale stațiunii eponime, să aibă aspectul unor noutăți. Astfel se poate explica, simplu, apariția grupului Năeni-Schneckenberg⁴² și a aspectului cultural Odaia Turcului⁴³. Eventual, se mai poate adăuga printre alte cauze și lipsa unor studii aprofundate asupra culturii Glina și raporturilor ei cu descoperirile Schneckenberg din Țara Bârsei⁴⁴.

După publicarea în 1987 a materialului din nivelele Ic4 de la Sărata Monteoru a devenit clară, după opinia noastră, apropierea dintre ceramica din stratul superior de la Odaia Turcului și cea corespunzătoare nivelului Ic4-1⁴⁵. Pe de altă parte, nu este deloc sigur că al treilea nivel Glina de la Odaia Turcului este și ultimul al acestei culturi, unele materiale din așezarea Glina de la Branș, în Oltenia, indicând o posibilă etapă Glina cu importuri Ic41-2⁴⁶. Descoperirile de la Năeni-Colarea nu sunt suficiente pentru a defini un grup cultural. Din cele 10 morminte descoperite, doar în trei s-au găsit vase. Fiind vorba de ceramică descoperită în morminte nu trebuie să ne așteptăm ca cele cinci vase să reprezinte în totalitate repertoriul ceramic

⁴¹ Eugenia Zaharia, *Dacia*, N. S., 31, 1987, 1-2, p. 44.

⁴² Grupul Năeni-Schneckenberg a fost definit de A. Vulpe cu ocazia publicării cercetării din cimitirul de la Năeni-Colarea (A. Vulpe, V. Drâmbocianu, *SCIIVA*, 34, 1981, 2, p. 171-193; punctul de vedere exprimat atunci a fost reluat de către A. Vulpe de mai multe ori, cel mai recent în *Starinar*, 40-41, 1989-1990, p. 105-111, unde se fac referiri și la situația de la Zănoaga, interpretată, pe baza vizitei pe șantier din 1990, în sensul încadrării în mare a nivelelor inferioare în grupul Odaia Turcului (*Ibidem*, p. 109-111 cu tabelul ca și harta de la fig. 4).

⁴³ Pentru aspectul Odaia Turcului vezi Ersilia Tudor, *Dacia*, N. S., 26, 1982, 59-75; idem, *Materiale*, 15, 1983, 108-111.

⁴⁴ În afara raportului de săpătură, amplu, al lui Ion Nestor, *Dacia*, 3-4 (1927-1932), p. 226-252, și al prezentării făcute de același autor în *Der Stand der Forgeschichtsforschungen in Rumänien*, *BerRGK*, 22, 1932, p. 69-73, abia la jumătatea deceniului 8 au apărut două studii privind cultura Glina (M. Petrescu-Dîmbovița, *Preistoria Alpina*, 10, 1974, p. 277-289 și P. Roman, *PZ*, 51, 1976, p. 26-42), dar bazate pe o cantitate mai redusă de material nou. Față de acuitatea problemei este necesară o analiză bazată pe o cantitate mare de material, din mai multe stațiuni Glina, analiză susceptibilă să schimbe din teoriile în circulație. O prezentare recentă, succintă, în sensul poziției exprimate de A. Vulpe, la R. Băjenaru în volumul M. Petrescu-Dîmbovița (red.), *Comori ale epocii bronzului din România*, București, 1995, p. 182-187.

⁴⁵ Eugenia Zaharia consideră că nivelul II de la Odaia Turcului ar putea corespunde nivelului Ic4-2 de la Sărata Monteoru în cazul în care cioburile Schneckenberg B descoperite în așezarea dâmbovițeană ar aparține nivelului superior și nu celui Glina (cf. *Dacia*, N. S., 31, 1987, 1-2, p. 47-49).

⁴⁶ A. Ulanici, *CercArh*, 2, 1976, fig. 12/5; 13/1, 3; 14/3-4, 6; 15/4; 16/2- vas cu Besenstrich; Idem, *Cerc Arh*, 3, 1979, fig. 6/3, 6-8.

al unei comunități. Pe de altă parte, castronul din M. 9⁴⁷ are bune paralele în nivelele Zn. IIa-IIb. Este astfel posibil ca la Năeni-Colarea să ne găsim în realitate în fața unor morminte montcorene Ic4-2. În ceea ce privește cioburile strânse de la suprafața „așezării”, de pe spinarea dealului calcaros de lângă cimitir, trebuie menționat că întreaga zonă a fost puternic deranjată prin numeroasele sondaje făcute cu explozibil (craterile sunt și astăzi vizibile) de către lucrătorii de la cariera de calcar⁴⁸. Nu trecem cu vederea peste stațiunea de la Târcov⁴⁹, dar suprafața cercetată în această așezare, tot pe stâncă, a fost doar de 12 m², iar observațiile stratigrafice lipsesc. Mai menționăm și faptul că, în cursul campaniei din 1995 de la Sărata Monteoru-Poiana Scorușului, în groapa 8a-b din suprafața P-7-2, alături de cioburi de la o ceașcă tipică pentru stilul Ic4-2 a fost găsit un fragment ceramic cu decor Schneckenberg.

În acest context, locuirea din bronzul timpuriu de la Năeni-Zănoaga, *Cetățuia 2*, aduce incontestabil date proaspete. Pe lângă identificarea unei etape Monteoru anterioare nivelelor Ic4-1, stațiunea de la Zănoaga, prin succesiunea stratigrafică a celor 4 nivele, va permite, după publicarea pe larg a întregului material arheologic, datorie ce ne revine și de care suntem conștienți, o definire mai exactă a etapelor de început ale culturii Monteoru⁵⁰. Prin pre-

⁴⁷ A. Vulpe, V. Drâmbocianu, *SCIIVA*, 32, 1981, 2, p. 177 și fig. 9/5.

⁴⁸ Cât privește remarca conform căreia „Este probabil că prezența în proporție mare a ceramicii «fine» ornamentate, precum și lipsa unor forme (în special străchinile) să se datoreze utilizării curente a recipientelor din lemn...” (A. Vulpe, V. Drâmbocianu, *SCIIVA*, 32, 1987, 2, p. 175) ne exprimăm opinia că ceramica cu pricina a fost mai degrabă aleasă la cules!

⁴⁹ R. Andreescu, *CercArh*, 9, p. 44-45.

⁵⁰ Într-un studiu de mare amploare, recent apărut, J. Lichardus și J. Vladár, trecând în revistă și cultura Monteoru afirmă: „Die bisherige Klassifikation der Funde aus Sărata Monteoru weist darauf hin, daß hier in der ältesten Phase (Ic4) Keramik vorkommt, die mit Glina III-Schneckenberg B synchronisierbar ist. Dieser Zeithorizont repräsentiert noch nicht die Grundlage der Monteoru-Kultur, weil neuere Funde beweisen haben, daß nach der Phase Ic4 noch eine weitere Kultur folgte (Năeni-Zănoaga), die in der Stratigraphie der Fundstelle Sărata Monteoru nicht vertreten ist.” (J. Lichardus, J. Vladár, *Slov Arch*, 44, 1996, 1, p. 44-45). Lipsind orice fel de trimitere, nu știm pe ce căi au primit cei doi prestigioși specialiști prețioasă informație. E de mirare însă că, deși citează, în alt loc, un studiu publicat de unul din cei doi autori ai prezentului raport (I. Motzoi-Chicideanu, *PAS* 11, 1995, p. 219-242), unde se găsește un tabel destul de simplu cu principalele stațiuni și cimitire Monteoru, pentru Năeni-Zănoaga fiind menționată chiar faza Monteoru-Zănoaga conform succesiunii stratigrafice a stațiunii (*Ibidem*, fig. 1), au preferat „informația”, sosită, destul de posibil mai întâi la Saarbrücken, pe căi pe cât de oculte, pe atât de neprecipute!

zența unor importuri din medii culturale învecinate, nivelul Zn. Ia, și prin asta ceea ce numim etapa *Monteoru-Zănoaga*, poate fi pus în legătură cu fenomenele Coțofeni și cele așa zis Cenavodă-Foltești, într-un moment ce poate fi situat în a doua jumătate a perioadei timpurii a bronzului nord-

În campania din 1993, săpându-se la marginea de Vest a platoului, în suprafața S. IV-A, la - 0,20 m, a fost descoperită partea superioară a unei gropi de formă ovală în a cărei umplutură se găseau pietre cu urme de arsură, bucăți masive de chirpic și cioburi de la vase monteorene târzii (fig. 20).

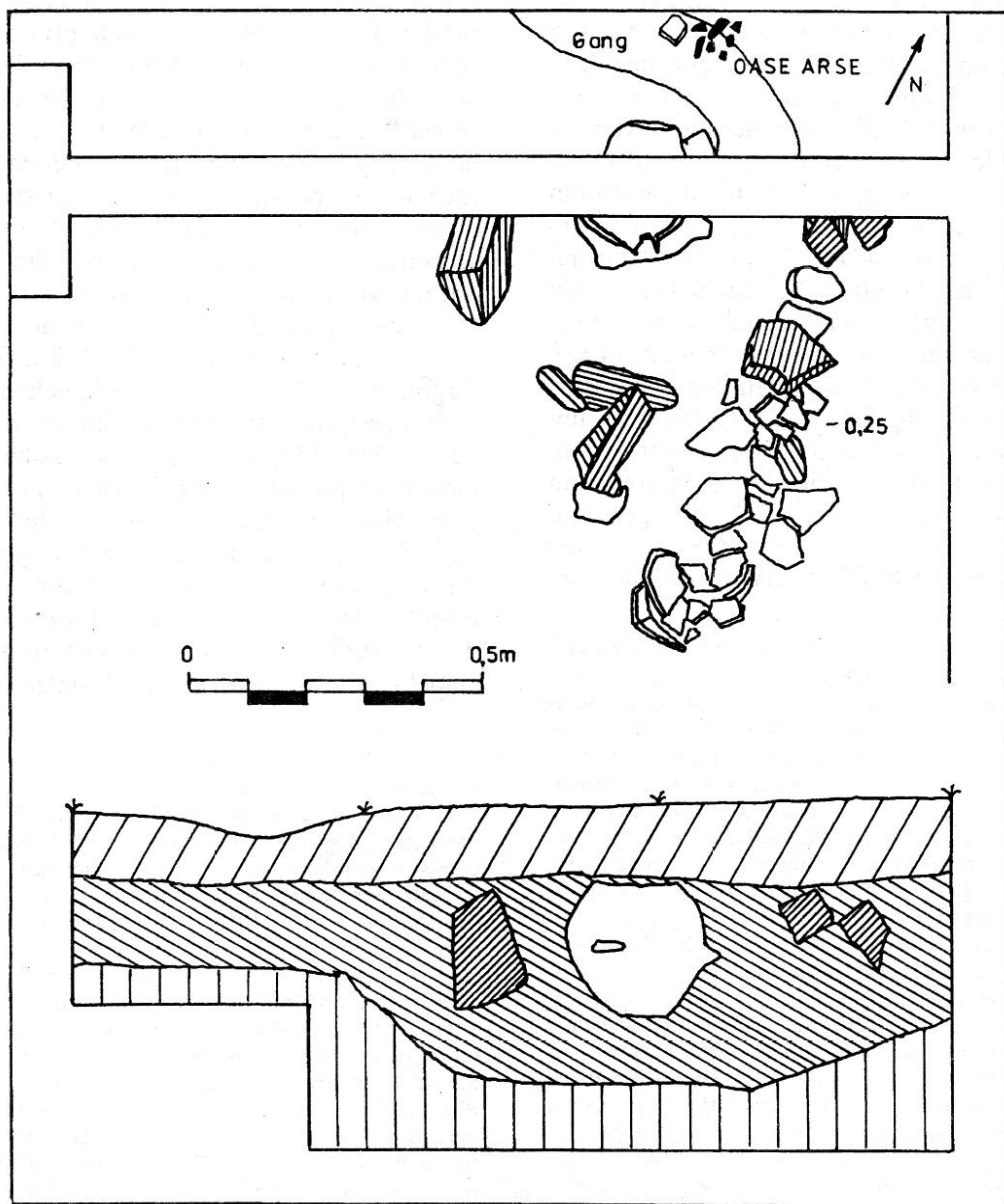

Fig. 22. Stațiunea Cetățuia 2. Mormântul 2, plan și profil.

dunărean, foarte probabil aproape de pragul dintre mileniile 4-3 a. Chr. În sfârșit, așteptăm multe lămuriri și de pe urma probelor prelevate (oase de animale) pentru datări cu radiocarbon⁵¹.

⁵¹ În campaniile 1993 și 1996 au fost prelevate peste 20 de probe (oase de animale) care au fost trimise, prin bunăvoința dr. Nikolaus Boroffka, la Deutsches Archäologisches Institut Berlin. Vezi *supra* notele 33-34 pentru date radiocarbon din alte stațiuni.

Groapa, denumită inițial Cpl. 27/93, a fost secționată pe axul lung. În umplutură au fost găsite un vas askos cu plisc, întreg, mai multe cioburi de la vase de ofrandă, multe bucăți masive de chirpic, cu urme de pari, provenind de la o construcție arsă, pietre cu urme de arsură. Pe fundul gropii au fost descoperite trei schelete, așezate în poziție chircită pe partea stângă, orientate VNV

5400 ‰. Inventarul propriu-zis al mormântului constă dintr-o ceașcă, spartă pe loc, depusă la picioare, o pixidă, încă o ceașcă cu o toartă, o ceașcă mare cu două torți și un topor din rocă dură, refolosit, depuse la capul scheletului 1. c (fig. 21). Prin caracteristicile lui, materialul ceramic permite încadrarea mormântului într-o etapă de sfârșit a culturii Monteoru. Până în momentul de față M. 1/93 este singura descoperire cu caracter funerar aparținând

B, la nord de mormânt. Pe o suprafață de circa 70 m², către nord, nu a mai fost nici un alt complex funerar, conturându-se ceva mai clar posibilitatea, prevăzută în 1993, ca M. 1 să fie singular. Am arătat deja că în umplutura gropii mormântului s-au găsit foarte multe bucăți de chirpic, provenind de la o construcție de suprafață incendiată. În suprafața S. VII-A, lângă profilul de Vest, a fost descoperită o altă groapă, notată Cpl. 21a/96, cu

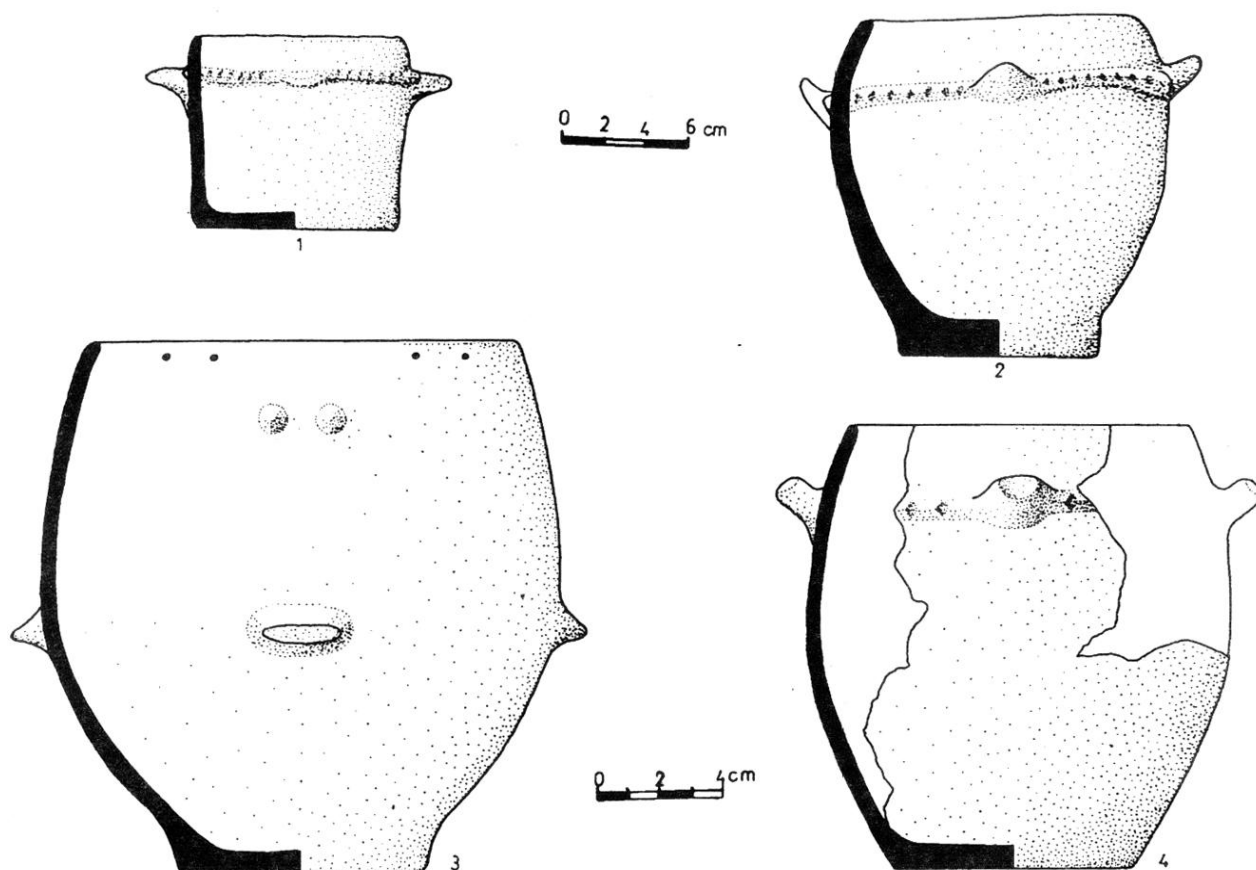

Fig. 23. Stațiunea Cetățuia 2. Mormântul 2, inventar. 1-2, 4, vase adiacente; 3 vasul urnă.

epocii bronzului în cadrul complexului de la Năeni-Zănoaga. În campaniile precedente au mai fost descoperite câteva complexe, cu un caracter oarecum diferit, dar fără a avea un caracter funerar, unul dintre ele fiind situat în preajma mormântului triplu⁵². În momentul descoperirii mormântului se pune problema dacă acesta este sau nu singular. Pentru soluționarea acestei probleme în 1996 au fost deschise suprafețele S. VI-A-B și S. VII-A-

o umplură asemănătoare, printre bucățile de chirpic fiind găsit și un ciob monteorean târziu tipic, de la un vas de ofrandă. Este posibil astfel ca groapa 21a/96 să fi fost contemporană mormântului 1/93, resturile construcției incendiate fiind depuse în ambele complexe în cadrul aceleiași ceremonii funerare.

Extinderea cercetării către nord față de mormântul de înhumare a dus la descoperirea unui alt complex funerar în suprafețele S. VI-A-S. VII-A. La circa - 0,12-0,15 m, de la nivelul de săpare, a fost descoperit un grup de cioburi de la câteva vase sparte pe loc, notate pe plan cu sigla Cpl. 18/96. Conti-

⁵² Mormântul de înhumare triplu a fost prezentat pe larg, inclusiv probleme legate de această descoperire, de I. Motzo-Chicideanu, Monica Șandor-Chicideanu, *Dacia*, N. S., 38-39, 1994-1995, p. 19-41.

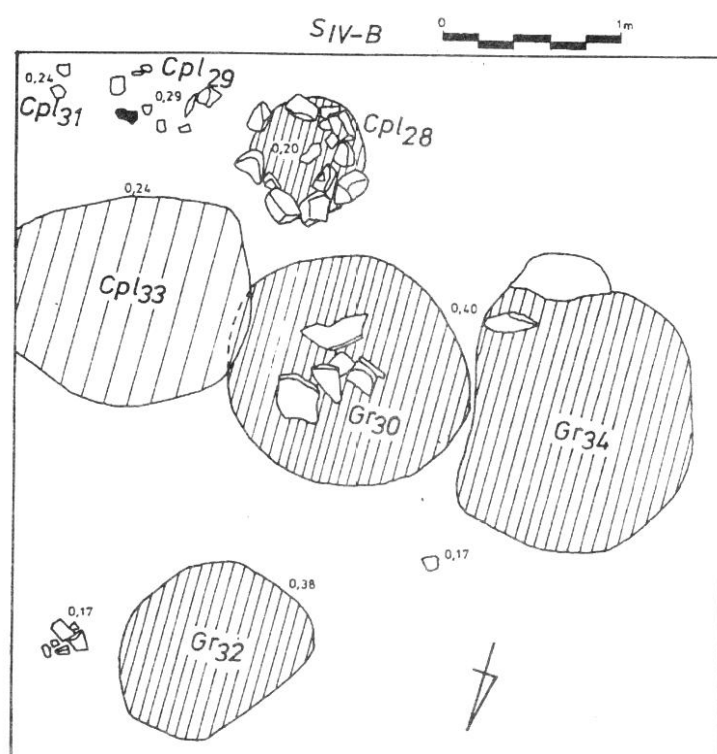
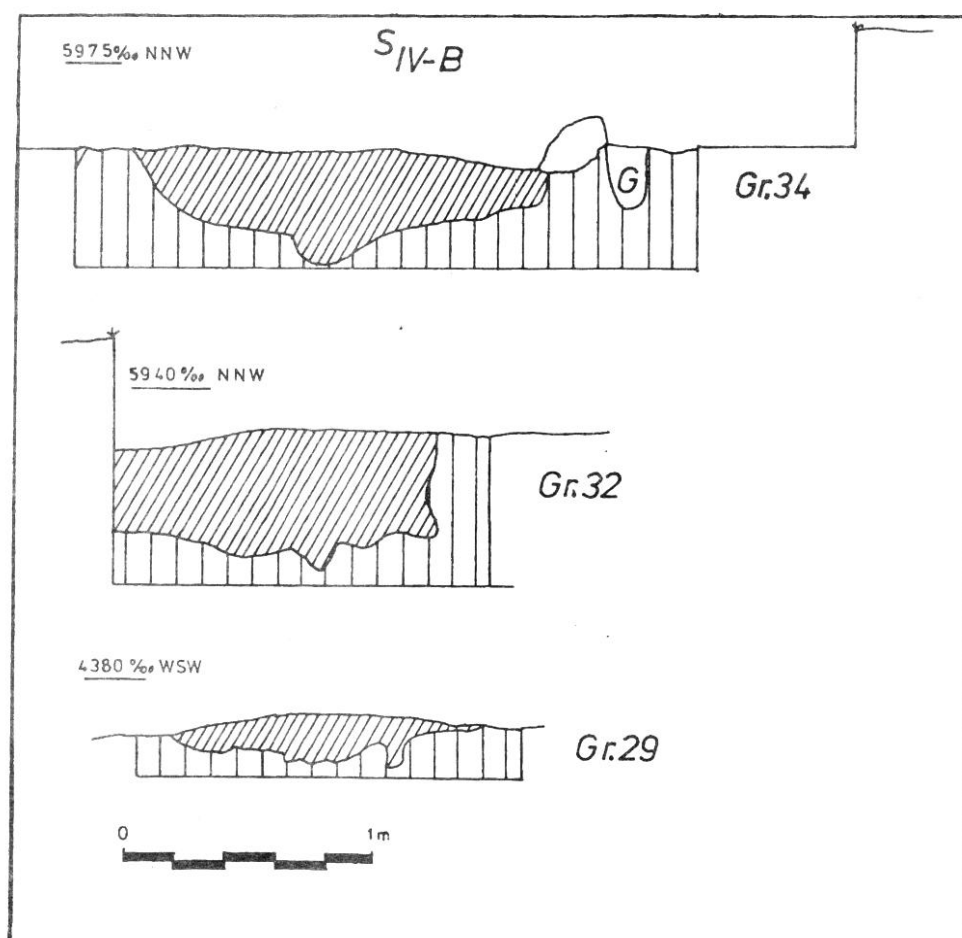

Fig. 24. Stațiunea Cetățuia 2. S. IV. B plan.

Fig. 25. Stațiunea Cetățuia 2.
S. IV. B profilele gropilor 29,
32 și 34.

nuându-se cercetarea s-a descoperit un vas în interiorul căruia se găseau oase calcinate, fiind vorba de un mormânt de incinerare. În jurul urnei, către Sud, se găseau fragmente de la trei vase sparte pe loc, ca și un vas aproape întreg. Mormântul a fost deranjat de un gang de animal, care a deplasat câteva oase calcinate către nord. Peste cioburile de vase

A. Pe acest profil s-a putut observa că vasul-urnă a fost depus într-o groapă puțin adâncă, săpată din depunerea-neagră-cenușie, aflată imediat sub vegetalul actual. Urna nu a fost așezată direct pe fundul gropii, ci abia după ce aceasta a fost parțial umplută cu un sol cu multă cenușe. În groapa mormântului se găseau și câțiva bolovani de calcar ce pot prove-

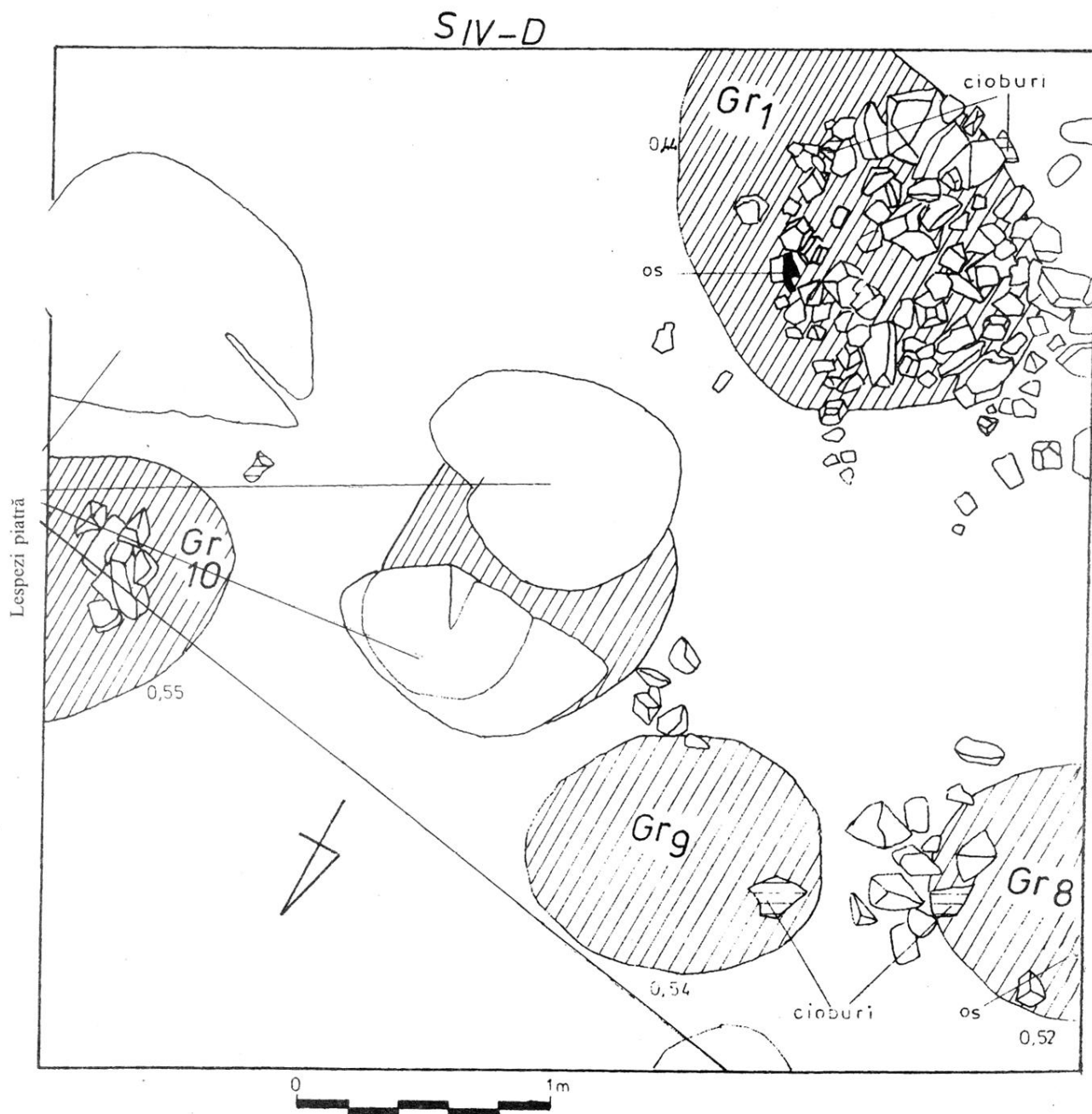

Fig. 26. Stațiunea Cetățuia 2. Suprafața S. IV D, plan.

au fost găsiți câțiva bolovani de calcar, din care doar unii pot proveni de la Cpl. 8/96, situat în colțul de NV al suprafeței învecinate S. VI-B. Urna mormântului se găsea sub martorul dintre S. VI-A și S. VII-

ni de la o amenajare funerară cu pietre (fig. 22). Drept urnă a fost folosit un vas cu marginea simplă, puțin arcuită spre interior, cu corpul bombat, cu patru proeminențe organice pe diametrul maxim și fun-

dul drept. Elementele de decor sunt reprezentate prin două perechi de proeminente/pastile sub margine și opt perforații dispuse în patru grupuri de câte două, imediat sub buză (fig. 23/3). Alături de urnă, la circa 0,30 m spre Sud, a fost descoperit un vas, de mici dimensiuni, cu corpul cilindric, marginea dreaptă, decorat cu un brâu alveolar din care au fost trase

2/96 poate fi încadrat în sec. VI–V a. Chr.⁵³, fiind deocamdată singura descoperire sigură din această perioadă la *Năeni-Zănoaga*⁵⁴. Dacă nu cunoaștem în imediata apropiere a complexului de la *Năeni-Zănoaga* descoperiri de epocă Latène, o locuire din această vreme a fost semnalată mai de mult, pe dealul Oratia, la Sud de satul Fântânele, pe un

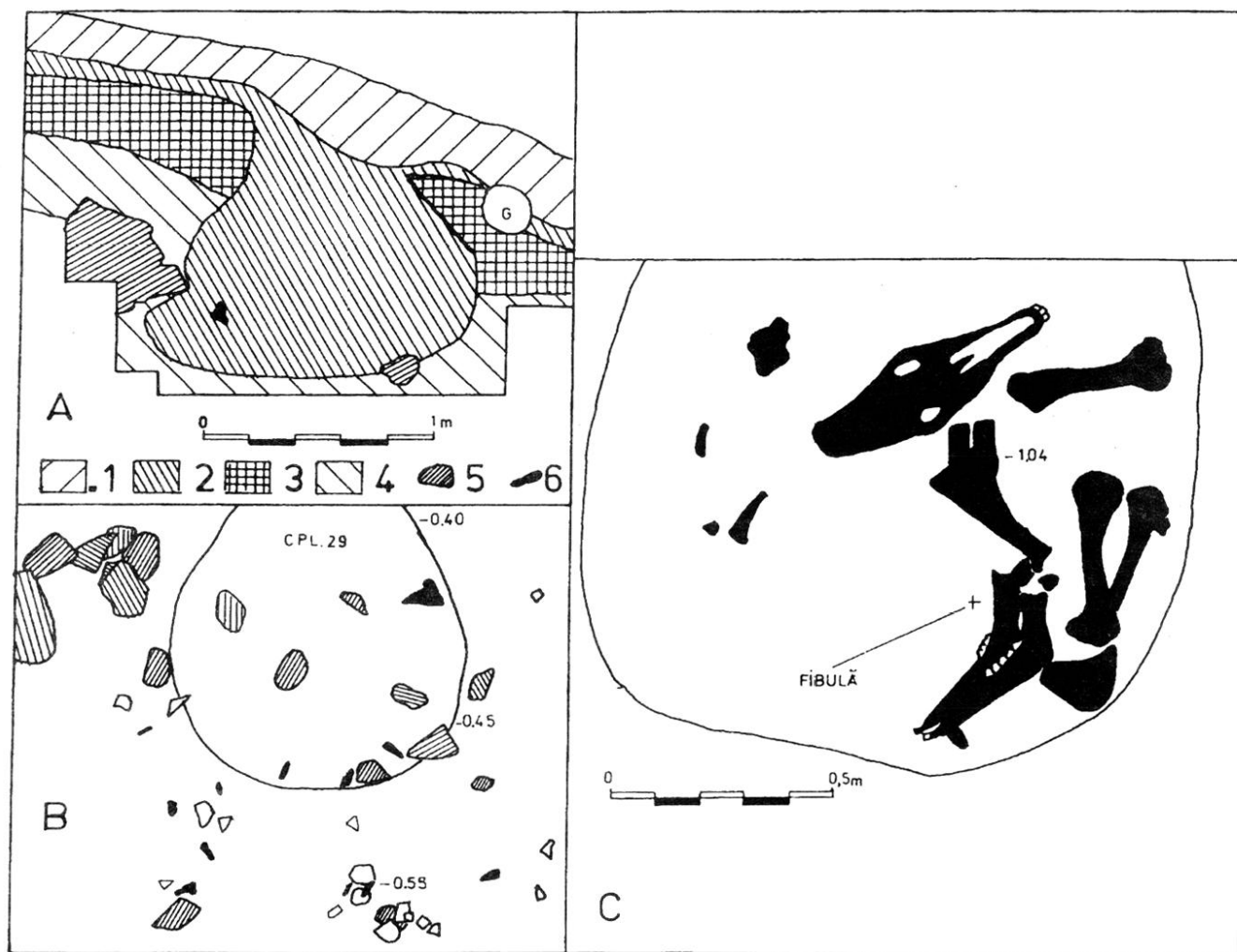

Fig. 27. Stațiunea Cetățuia 2. Secțiunea S. X. A: groapa 29, planuri și profil.

patru proeminente (fig. 23/1). Din cioburile alăturate au putut fi reconstituite parțial alte două vase cu corpul bombat, marginea simplă și având fiecare un brâu alveolar cu patru proeminente organice (fig. 23/2, 4). În interiorul urnei s-au găsit cioburi provenind de la o strachină, ce a servit, probabil, drept capac. Din păcate, starea de conservare deosebit de precară a acestor cioburi nu a permis reconstituirea, nici măcar grafică, a strachinii. Oasele calcinate, în cantitate nu prea mare, erau foarte fragmentare și prezentau o culoare albă, cu nuanțe albastrii. Pe baza ceramicii, mormântul de incinerare

bot de deal calcaros ce străjuiește satele Năeni și Vispești⁵⁵.

Am amintit deja complexele databile în sec. IV–V p. Chr., bine reprezentate pe platoul,

⁵³ Această încadrare cronologică ne-a fost sugerată de colegii Mircea Babeș și Vlad V. Zirra, care au văzut materialul ceramic. Le mulțumim și pe această cale.

⁵⁴ În campania din 1983, în Gr. 10/83, a fost descoperit un fragment dintr-o garnitură din bronz, cu un decor în tehnica „au repoussé”, care, după cum ne-a informat atunci Vlad Zirra, ar putea fi apropiată de piese de acest gen din sec. V a. Chr.

⁵⁵ Cercetare de teren Vasile Drâmbocianu, 1980–1984.

dar și pe panta răsăriteană a *Cetățuiei* 2. Primele complexe de acest fel (gropi) au fost descoperite în cursul sondajului din anii 1983–1985. Ulterior, prin extinderea cercetării pe platou au mai fost descoperite numeroase gropi ce se pot încadra în perioada respectivă. Fără a intra în detalii privind aceste complexe, prezentăm doar caracterele lor generale și câteva situații mai aparte. Îndeobște este vorba de gropi de dimensiuni mijlocii, sau chiar mai mari, săpate din depunerea neagră-cenușie, atingând uneori adâncimi de peste 1 m. Profilele gropilor cercetate indică gropi adânci, în formă de clopot sau, mai rar, cilindrice și gropi puțin adânci. Cele mai multe dintre aceste gropi aveau la gură grămezi de bolovani de calcar spărți, iar uneori erau acoperite cu lespezi din gresie de dimensiuni apreciabile (fig. 24–26). Bolovani de calcar s-au găsit și în umplutura gropilor. Materialul arheologic este foarte sărac, atunci când există, fiind reprezentat prin oase de animale (bovine sau ovi-caprine), pietre și, destul de rar, cioburi. Acestea din urmă sunt reprezentate prin fragmente de amfore din pastă cărămizie, cioburi de la vase lucrate cu mâna, din pastă grosieră, în general vase-sac, fragmente de castroane lucrate la roată din pastă cenușie, de bună calitate, margini de vase de provizii, din pastă cenușie, lustruită, lucrate la roată. În groapa 19/92 a fost găsită și o fibulă cu piciorul întors pe dedesubt.

O situație specială o reprezintă Gr. 6/89 din secțiunea III, cu un profil în formă de sac. Pe fundul gropii au fost găsite cioburi de la 3 vase de provizii lucrate cu mâna din pastă grosieră, cărămizie, cu pete și de la un vas lucrat la roată dintr-o pastă de calitate foarte bună, cenușiu închis la culoare și decorat cu linii în val. Alături de cioburi, tot pe fundul gropii au fost găsite un cuțit din fier și o piesă din bronz cu funcționalitate neprecizată, precum și o grămadă de semințe de cânepă carbonizate⁵⁶. Dar poate cea mai interesantă situație este cea a gropii 29/96, descoperită în S. X–A, pe panta răsăriteană. Săpată din nivelul negru-cenușiu, groapa avea în profil o formă de clopot, pătrunzând în solul viu. Datorită faptului că groapa a străpuns nivelul de locuire din bronzul timpuriu, în interior au fost găsite, antrenate, cioburi foarte fragmentare

aparținând acestei perioade. În umplutură, aproape de fund, au fost descoperite, alături de câteva pietre, resturile osteologice dezarticulate ale unui cal. Este vorba de craniu, mandibulă, oasele lungi ale celor patru membre, câteva coaste și oase ale bazi-nului cu câteva vertebre caudale (Fig. 27/A–C). Judecând după dentiție și robustețea femurelor, este vorba probabil de un individ cel puțin matur. La câțiva cm sub nivelul de zacere al oaselor de cal a fost găsită o fibulă cu piciorul întors pe dedesubt, piesă care asigură încadrarea complexului în perioada sec. IV–V p. Chr.⁵⁷, împreună cu gropile cu pietre de pe platou.

Descoperiri aparținând acestei perioade sunt destul de numeroase pe raza comunei Năeni. Semnalării mai vechi a unei așezări în punctul „La Chisaroiu”, la NV de satul Proșca-Vârf/Cătunu⁵⁸, i se poate adăuga un mormânt de incinerare descoperit accidental în 1986. Locul descoperirii se află în livada de pruni de la marginea de SE a aceleiași localități. Mormântul a fost distrus de șiroirea apelor, el fiind situat la capătul de sus al pantei. Din inventarul mormântului au fost recuperate fragmente de la un castron din pastă cenușie, de bună calitate, lucrat la roată, mai multe mărgelce din pastă sticloasă și oase calcinate⁵⁹. În 1985, în urma unei sesizări din partea localnicilor, colectivul șantierului a făcut o recunoaștere de suprafață pe Dealul Proștii, pe un platou ce domină dinspre est satul Fiștești. De pe terenul cultivat cu porumb au fost adunate cioburi databile în sec. IV–V p. Chr., găsite în preajma unor pete de sol negru cu multă cenușă, elemente ce pot indica existența unei așezări.

Chiar în cursul primei campanii, doi elevi din satul Tufe au adus la șantier mai multe cioburi culese la suprafață, ca și dintr-o surpătură. Cercetările de suprafață făcute, mai cu seamă în anii 1989–1993, au dus la identificarea unei așezări neolitice aparținând așa numitului aspect Stoicani-Aldeni⁶⁰. Așezarea, de mică întindere, se găsește

⁵⁷ Încadrarea aceasta ne-a fost sugerată de colegii Ion Ioniță și Radu Harhoiu, cu care am discutat situația gropii. Ceramica descoperită în anii 1983–1985 a fost văzută și de colegul Gheorghe Diaconu, care a indicat încă de atunci același interval de timp. Le mulțumim tuturor și pe această cale.

⁵⁸ A. Vulpe, V. Drîmbocianu, SCIVA, 32, 1981, 2, p. 22, punctul respectiv fiind de fapt cel de la marginea apuseană a Cătunului.

⁵⁹ Materialul se află în Muzeul Județean Buzău.

⁶⁰ Stațiunea a fost menționată de M. Simon, care a și ilustrat câteva cioburi (M. Simion, SCIVA, 37, 1986, 1, p. 5–28).

⁵⁶ Determinarea semințelor a fost făcută de către colegul Marin Cărciumaru, căruia îi mulțumim și pe această cale. Materialul ceramic se află la Muzeul Județean Buzău, iar pie-sele de metal la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”.

pe un vârf stâncos și abrupt al dealului Șipot, la circa 1,5 km SSV de șaua Zănoaga. Eroziunea naturală a distrus și distruge mult din stațiune, ceea ce s-a mai păstrat astăzi fiind sub 1/4 din suprafața inițială.

Cercetările de la Năeni-Zănoaga sunt în curs. Principalele probleme urmărite în continuare sunt cele privind locuirea din fazele de început ale culturii Monteoru, în sensul unei definiții cât mai precise a fazei *Monteoru-Zănoaga*, precum și al reverificării locuirii de pe *Cetățuia 1*. Posibilitățile de cercetare sunt restrânse ca urmare a modificării regimului de proprietate și nu numai, dar eforturile noastre la *Năeni-Zănoaga* sunt justificate prin aceea că întregul complex de locuire oferă o succesiune neîntreruptă, deocamdată unică, de la începuturile și până la finele unuia dintre cele mai importante fenomene arheologice ale bronzului nord-dunărean.

THE ARCHAEOLOGICAL DIGGINGS FROM NĂENI-ZĂNOAGA (BUZĂU COUNTY)

The 1982–1986, 1988–1993 and 1996 Campaigns.

ABSTRACT

In 1982 there were the archaeological diggings in a large Bronze Age settlement complex belonging to the Monteoru culture. The settlement complex lies on a rocky ridge, called *Zănoaga*, on the western wing of the limy hill Istria. The core of the entire settlement complex is a small plateau, a kind of *acropola*, conventionally called *Cetățuia 1*. Between 1982 and 1986, we identified there several layers from the second half of the Monteoru culture. To the uppermost level belong, among others things, a pottery category decorated in the so-called „Besenstrich” manner, three sherds of the Tei culture, Fundenii-Doamnei phase, and several casting moulds. That could put this level in relation with the final stage of the Monteoru culture in which some Noua elements, for instance the notched shoulder blades, already appear. To the second level, from top to bottom, belongs a vessel-depot with several cups typical of the ceramic style Monteoru-Ia-IIa. In the following layer, we discovered the ruins of a surface dwelling. Among these there were two casting moulds, belonging perhaps to a sigle set, for a shaft-hole axe of the Monteoru type. Under these ruins we uncovered two parallel stone rows mixed with clay. It could be a dry wall belonging to a built structure like some others discovered a long time ago in the well-known settlement from Sărata Monteoru. We discovered no sherds in secure connection with these two rows so relating this structure with a distinct ceramic style is still difficult. However, they might relate it with an Ic3 habitat on the *Cetățuia 1*. This problem and many others, concerning the settlement from *Cetățuia 1* were still unsolved as the investigation in this point was temporarily suspended in 1986.

A trench on the plateau of the second point called *Cetățuia 2*, a promontory to the north from the Zănoaga ridge, was made in 1983 and 1985. After that in 1988 we began with another trench on the eastern slope of the promontory and identified an early bronze age layer *in situ* even lying on a slope. We developed the excavation in the following years 1989–1993 and, after a short interruption, again in 1996. From a stratigraphical point of view, the situation is as follows: over the virgin soil there are four layers called, from bottom to top, Zn. Ia, Zn. Ib, Zn. IIa and Zn. IIb, all representing the Early Bronze Age habitat. It follows the level called Zn. III with mixed material – Monteoru Ic4–3/Ic3 pottery, late Monteoru and some sherds from the 4th century A. D.

If the Zn. IIa–IIb levels could be related to the Monteoru Ic4–1 ceramic style/phase, the first two levels, Zn. Ia–Zn. Ib, together represent a new identified Monteoru stage, the oldest known till today, for which we suggest the name *Monteoru-Zănoaga*. According to some elements of the pottery, for instance the bowls, and the several sherds found just on the bottom of the Zn. Ia level, the Monteoru-Zănoaga stage might be in relation with some early Bronze Age archaeological phenomena such as Ezero, Coțofeni and Glina culture. On this basis, although we are still expecting the ¹⁴C dates for more than twenty samples already in study, supposing an absolute date for the Monteoru-Zănoaga stage in the first part of the 4th millennium B. C. is possible.

The beginning of the Monteoru culture is still a subject of controversy between different scholars. We think the stratigraphic sequence from the eastern slope of the *Cetățuia 2* supported the disputed stratigraphic sequence from Sărata Monteoru. Then there are no more reasons to sustain the so-called Odaia-Turcului an Năeni-Schneckenberg groups, the former being in fact a Monteoru-Ic4–1/Ic4–2 layer and the latter perhaps, an archaeological expression very close to the Monteoru Ic4–2 ceramic style/phase.

We have not identified yet a clear Ic4–2 layer in Zănoaga. Nevertheless, on the surface or in disturbed contexts there are several so-called Schneckenberg sherds and some corded ware, that open the possibility for such a habitat somewhere in the Zănoaga area.

In the 1993 campaign near the western border of the *Cetățuia 2* plateau there was discovered a grave (No. 1) with three skeletons inside. In the filling of the grave-pit we found an askos-vessel, some amphora sherds and many large pieces of burnt adobe with traces of poles. Two one-handled small cups represented the funerary inventory with a big two-handled cup, a small vessel, so-called *pixida*, and a reused stone axe. The pottery grave no. 1 belongs to the final stage of the Monteoru culture. We have not found yet other Monteoru burials in the neighboring area.

Not far from the first grave, in the last campaign we discovered a second one (No. 2). This time it was a cremation grave in an urn. It is made up from a vessel-urn, a broken bowl as the urn lid, two other vessels and another bowl. According to pottery, grave no. 2 belongs to the Latène period, perhaps to the span time between the 6th and the 5th centuries B. C. It is, at least till today, the single discovery of the period in Zănoaga. Several discoveries belonging to the Latène period are found on the Oratia hill south of the Fântânele village.

On the *Cetățuia 2* plateau there were discovered several pits with stones on the opening as in the filling. Just a few of

the pits had sherds, almost some wheel-made bowls, made from grey clay, some sherds of late Roman amphoras and of handmade pots. All this pottery makes possible a dating during the period between the 5th and the 4th century A. D. Concerning the content, the last pit, excavated in 1996 (pit no. 29/96), is an exception on bottom were lying the leg bones, the skull and the jaw, a shoulder blade and two ribs of a horse. Under the horse bones we found a typical fibula for the 4th century A. D. similar to the one found in pit no. 19/92. Surface researches and rescue interventions in the neighboring area of the Zănoaga complex identified a cremation grave in the point Cătun-Livadă, and two settlements, all belonging to the same period, near the Cătun and Fințești villages.

At 1.5 km south of the Zănoaga complex we identified a neolithic settlement on a rocky pick called Șipot that dominates the Tufe village. The settlement, in the most part already destroyed, belongs to the so-called Stoicani-Aldeni group.

EXPLANATION OF THE FIGURES

Fig. 1 – Năeni. Geographical position.

Fig. 2 – Năeni. The map of the area.

1: The settlement *Cetățuia 1*; 2: The settlement *Cetățuia 2*; 3: The settlement *Așezarea 1*; 4: The settlement *Așezarea 4*; 5: The settlement *Așezarea 5*; 6: The early Bronze Age (so-called) settlement's remains on the northern slope of the Colarea pick; 7: The Early Bronze Age biritual cemetery from the point *Colarea*.

Fig. 3 – The settlement *Cetățuia 1*. The general outline of the excavation between 1982–1986.

Fig. 4 – The settlement *Cetățuia 1*. 1–2, 4–7: Sherds; 3: Bronze dagger.

Fig. 5 – The settlement *Cetățuia 1*. 1–2, 4, 10 – Bronze awls, 3 – bronze pin and 5–9 casting moulds.

Fig. 6 – The settlement *Cetățuia 1*. The vessel-depot.

Fig. 7 – The settlement *Cetățuia 1*. The remains of the surface dwelling with hearth 20, hearth 24 and pits 1–2.

Fig. 8 – The settlement *Cetățuia 1*. 1–2 Casting moulds.

Fig. 9 – The settlement *Cetățuia 1*. The objective with the "stone wall".

Fig. 10 – The settlement *Cetățuia 2*. The general outline of the excavations from the years 1982–1983, 1985, 1988–1993, 1996.

Fig. 11 – The settlement *Cetățuia 2*. Segment from the north profile of S. II/1988–1990.

1: vegetable soil; 2: black soil (level Zănoaga III); 3: ash-grey soil (level Zănoaga IIb); 4: ash-black soil (level Zănoaga IIa); 5: compact, ash-grey soil (level Zănoaga Ib); 6: ash clay (level Zănoaga Ia); 7: compact, brown clay; yellow-green clay; 9: adobe lenticularly strips; 10: remains from compact yellow clay floors; 11: ash; 12: sherds; 13: animal bones; 14: stones; 15: adobe remains; 16: black burnt granule.

Fig. 12 – The settlement *Cetățuia 2*. S. IV–I/1992–1993. Archaeological objectives from the level Zănoaga Ia and the pit 19/92 from the 4th century A. D..

Fig. 13 – The settlement *Cetățuia 2*. S. III/1989–1991. Archaeological objectives from the level Zănoaga IIb.

Fig. 14 – The settlement *Cetățuia 2*. Pottery from the level Zănoaga Ia.

Fig. 15 – The settlement *Cetățuia 2*. Pottery from the level Zănoaga Ib.

Fig. 16 – The settlement *Cetățuia 2*. Pottery from the level Zănoaga IIa.

Fig. 17 – The settlement *Cetățuia 2*. Pottery from the level Zănoaga IIb.

Fig. 18 – The settlement *Cetățuia 2*. Pottery from the level Zănoaga IIb.

Fig. 19– The settlement *Cetățuia 2*. 1–4: pendants from animal teeth (level Zănoaga Ia–Ib); 5–6: bone pins (level Zănoaga IIa); 7–8, 11: stone *Krummesser* (levels Zănoaga I–II); 9: a miniatural clay wheel (level Zănoaga IIa); 10a–c: stone axe (level Zănoaga IIb); 12–13: flint arrow points (level Zănoaga IIa–b).

Fig. 20 – The settlement *Cetățuia 2*. S. IV. A: the outline.

Fig. 21– The settlement *Cetățuia 2*. Grave no. 1.

Fig. 22– The settlement *Cetățuia 2*. Grave no. 2, plan and vertical section.

Fig. 23– The settlement *Cetățuia 2*. Grave no. 2, inventory: 1–2, 4 vessels; 3 the vessel-urn.

Fig. 24– The settlement *Cetățuia 2*. S. IV. B: the outline.

Fig. 25– The settlement *Cetățuia 2*. S. IV. B: vertical sections of pits 29, 32 and 34.

Fig. 26 – The settlement *Cetățuia 2*. S–IV–D: The outline with pits 1 and 8–10 from 4th century A. D.

Fig. 27 – The settlement *Cetățuia 2*. S. X. A: Pit 29 with horse bones, plans and vertical section.